

ԷԼՅԱ ՍԱՐԻՔԵԿՅԱՆ

Մեսրոպ Մաշտոցի անվան Մատենադարան

ՊՈՂՈՍ ԹՈՐՈՍՅԱՆ ՏՅՈՒՐԻԿԵՑԻՆ ԵՎ ԱՍՏՎԱԾԱԾՆՉԻ ՀՈՐԻ ԳՐՔԻ Ա ԵՎ Բ ԳԼՈՒԽՆԵՐԻ ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Բանալի բառեր՝ Տիվրիկ, Պողոս Թորոսյան Տյուրիկեցի, Հոբի գիրք, Աղավնի եպս. Աստվածատուր, Ղալաթիա, Եղիսէ դպիր Եսայեան, Հովսեփ Արղուխյան, Թաղդեսու վարդապետ:

Հարուստ, բազմազան ու բազմաշերտ է հայ մեկնողական գրականությունը: Սկիզբ առնելով գրերի աստվածատուր գյուտով, անցնելով ավելի քան մեկուկես հազարամյակի հոլովույթով՝ այն անգին գոհարներով հարստացրեց հայ և համաշխարհային մատենագրությունն ու մեկնողական գրականության գանձարանը: Յավոք, մեկնողական շատ երկեր և դրանց հեղինակները մինչ օրս անհասանելի են ընթերցողին՝ ուսումնասիրված և տպագրված չլինելու պատճառով: Դրանցից մեկը ժԸ դարի մեկնիչ Պողոս Տյուրիկեցի Թորոսյանն է: Այս հոդվածով առաջին անգամ անդրադարձ է կատարվում մատենագրի անձին, ստեղծագործությանը, հատկապես Աստվածաշնչի Հոբի գրքի մեկնությանը, որը մեզ է հասել հեղինակի ինքնագրով: ԺԸ դարում Կոստանդնուպոլսի դպրոցի գրկում նոր թափ է ստանում հայ աստվածաբանական միտքը: Պողոս դասասաց Տյուրիկեցին մեկն էր նրանցից, որը կարողացավ երկարամյա տքնաջան մանկավարժական գործունեությանը զուգընթաց նոր երանգ հաղորդել հայ մեկնողական մատենագրությանը:

Մեծ երախտավորի նախնիները սերում են Արևմտյան Հայաստանի Տիվրիկ քաղաքից: Տիվրիկը՝ Արևմտյան Հայաստանի Սեբաստիա նահանգի գավառներից էր, որի կենտրոնը ևս հայտնի էր այդ անվամբ: Հնագույն տեղեկությունները

¹ Տիվրիկ քաղաքը գտնվում էր Փոքր Հայքի Սեբաստիա նահանգի Սեբաստիա գավառում՝ արևելյան սահմանի մոտ՝ Եփրատի աջակողմյան Տիվրիկ գետի վտակի վրա, Տիվրիկ գավառակի կենտրոն էր (այժմ այն գտնվում է Թուրքիայի Սեբաստիա (Սիվաս) նահանգում, նրա շրջկենտրոններից է): Տիվրիկ շրջկենտրոնը ժԹ դարասակզբին ունեցել է 2000 տուն բնակչություն, որից 100-ը եղել են հայ ընտանիքներ, իսկ արդեն ժԹ դարավերջին և Խ դարասակզբին այնտեղ հայ չի մնացել: Բնակչությունը հիմնականում զբաղվել է արհեստներով, առևտրով, երկրագործությամբ: Քաղաքը տարբեր ժամանակներում ունեցել է տարբեր անվանումներ: Տե՛ս Հայաստանի և հարակից շրջանների տեղանունների բառարան,

Տիվրիկի մասին մեզ տանում են դեպի պավլիկյանների շարժման սկզբնավորում, որի կենտրոնը հենց Փոքր Հայքի անառիկ Տիվրիկն² էր: Բյուզանդական կայսրության և պավլիկյանների միջև տեղի ունեցած արյունալի դեպքերից հետո միայն՝ 873 թ., Բյուզանդիայի Վասիլ Ա կայսրին հաջողվում է պարտության մատնել պավլիկյաններին, գրավել և ավերել նրանց հիմնական կենտրոն Տիվրիկը (Տևրիկ, Տյուրիկ, Տեփրիկ ևն)³: Տիվրիկի կործանումից հետո գրավոր աղբյուրները կցկտուր տեղեկություններ են հայտնում քաղաքի մասին: Մատենագրական հաջորդ վկայությունն արդեն հանդիպում ենք Թովմա Մեծոփեցու մոտ, ով քաղաքը հիշատակում է Տիվրիկ անվամբ. «Եւ եկեալ ի Սեբաստիա նստաւ ի վերայ այրի միոջ, ուր փախուցեալ էին յահէ նոցին. եւ սուտ երզմամբ խաբեաց զնոսա եւ եհան յայրէն զբազմութիւն հաւատացելոցն: Եւ գերեաց զկին եւ զորդի զանմեղիցն եւ տառապեալ ազգիս Հայոց, եւ զարքն շարշարեալ հրով եւ սրով եւ անասելի շարշարանօք: Իսկ քրիստոնեայքն, ոչք կային ի Տիվրիկի՝ տեսին զշարշարեալքն եւ զգերիքն եւ լալով եւ ողբալով զնացին ընդ առաջ շար բռնաւորին եւ նեռինն կարապետին, անթիւ եւ անհամար գինս ետուն եւ գնեցին եւ զբազումս ի նոցանէ բերեալ հասուցին ի կողմանս վերին»⁴:

Օսմանյան կայսրության տարածքում ժՁ դարավերջին և ժԷ դարսկզբին կազմակերպվող ջալալիների ավազակային շարժումների պատճառով լայնածավալ գաղթեր են լինում Արևմտահայաստանից դեպի ապահով վայրեր: Էրզրումի վիլայեթից է սկսվում առաջին գանգվածային գաղթը դեպի Կոստանդնուպոլիս. գաղթողների մեջ էին նաև տիվրիկցիները⁵: Գաղթից հետո նրանք շատ արագ են հարմարվում Կ. Պոլսի կյանքին ու կենցաղին, ակտիվ մասնակցում

Թ. Խ. Հակոբյան, Ստ. Մելիք-Ֆախյան, Հ. Խ. Բարսեղյան, հ. 5, Երևան, 2001, էջ 79-80: Տարածաշրջանին անդրադարձել է նաև Ա. Սահակյանը, տե՛ս Ա. Սահակյան, «Տիվրիկի գավառակի վարչաժողովրդագրական պատկերը 19-րդ դարավերջին և 20-րդ դարասկզբին», Հայոց պատմության հարցեր, Գիտական հոգվածների ժողովածու, 4, Երևան, 2003, էջ 77-83:

² **Մ. Չամչեանց**, Պատմութիւն հայոց, հ. Գ, Վենետիկ, 1786, էջ 669-670:

³ Այս մասին Օրմանյան պատրիարքն ասում է. «Փննեռող դարու մէջ կայսերական հալածանքներու ենթարկուեցան եւ Տեփրիկի կոտորածէն ետքը դեպի արեւմուտք ալ ցրուեցան», տե՛ս Մ. արք. Օրմանեան, Ազգապատում Հայ ուղղափառ եկեղեցւոյ անցքերը սկիզբէն մինչև մեր օրերը՝ յարակից ազգային պարագաներով պատմուած, հ. Ա, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 2001, էջ 952: Տե՛րիկ ֆաղափի և հարակից շրջանների մասին հարուստ տեղեկություններ է պարունակում նաև հետևյալ գիրքը՝ **Յր. Չարդարեան**, Պատմագիրք Տիվրիկ քաղաքի, 1972, տպ. Համագգայինի Վանք Սեթեան, էջ 27-29 (352):

⁴ **Թովմա Մեծոփեցի**, Պատմագրություն, աշխատասիրությամբ Լ. Խաչիկյանի, Երևան, 1999, Պատմութիւն Լանկ Թամուրի, էջ 178-179:

⁵ **Ա. Խառատյան**, Կ. Պոլսի հայ գաղթօջախը (XV-XVII դարեր), Երևան, 2007, էջ 63-64: Տե՛ս նաև Ա. Խառատյան, «Կ. Պոլսի հայ գաղթօջախները», ՊԲՀ, 2009, № 2-3 (23), էջ 36 (23-45): Տիվրիկից սերող Տյուզլամների ազգատոհմի մասին մամուրամասն տե՛ս Գ. Մելիքեան, Ազգաբանութիւն ազնուական գարմին Տիւզեանց, Վիեննա, 1890: Տե՛ս նաև Մ. արք. Օրմանյան, նշվ. աշխ., հ. Գ, Ս. Էջմիածին, 2001, էջ 3968-4003:

հասարակական կյանքին, ստեղծված կապերի ու ծանոթությունների շնորհիվ էլ ազդեցիկ դիրքի արժանանում⁶: Արդեն ԺԼ-ԺԹ դարերի պոլսահայ գաղթօջախի պատմության էջերից երևում է, որ տիվրիկցի Տյուզյանների ազգատոհմը հայտնի էր և հարգված: Տյուզյանները գրեթե մեկ դար շարունակ ժառանգաբար վարում էին փողերանոցի և արքունի ոսկերչապետության բարձր պաշտոնները ոչ թե իրավական հիմքերով, այլ նախադեպի ուժով⁷:

Հավանաբար, Կ. Պոլիս եկած տիվրիկցի գաղթականների սերնդից էր նաև աստվածաբան-մատենագիր Պողոս վարդապետ Թորոսյան Տյուրիկեցին⁸: Սակավ տեղեկություններ են մեզ հասել ԺԼ դարի մատենագրի, դասասաց վարդապետի մասին: Նրա մասին կենսագրական տեղեկությունները ցրված են իր իսկ ինքնագիր երկերի հիշատակարաններում, որոնցից էլ փորձել ենք ի մի բերել և ներկայացնել դասասաց վարդապետի կյանքը, գործունեությունը և գրական ժառանգությունը:

Պողոս Տյուրիկեցու ծննդյան թվականի և վայրի մասին որևէ տեղեկություն չի պահպանվել: Հիշատակարաններից միայն հայտնի է, որ դասավանդել է Կոստանդնուպոլսի դպրատանը⁹:

Գրչագրերում Պողոս Տյուրիկեցին հայտնի է որպես տաղասաց վարդապետ¹⁰: Մատենագրի երկերից է Պողոս առաքյալի տասնչորս թղթերի չափածո ծավալուն մեկնությունը¹¹: Ինչպես նշում է հեղինակը, ինքն այն երազել էր գրել շատ վաղուց՝ դեռ տասնվեց տարեկան հասակում սքանչանալով Պողոս առաքյալի հոգեպատում խոսքերով: Մանկավարժության երեսուն տարիների ընթացքում է հավաքել և ի մի բերել իր մեկնողական խոսքը: Հանգավորել է բծախնդրորեն, դարձրել յուրօրինակ մի երկ, որն աչքի է ընկնում խոսքի ճոխությունից և երաժշտականությամբ: Հայ մատենագրության մեջ սա Պողոսի տասնչորս թղթերի առաջին չափածո մեկնությունն է: Հանգավորված որոշ երկեր հեղինակել են

⁶ Մ. Չամչեանց, նշվ. աշխ., էջ 689: Ա. Խառատյան, նշվ աշխ., էջ 202-203:

⁷ Գ. Հ. Մինեվիչեան, Ազգաբանութիւն..., 50 էջ: Ա. Խառատյան, «Կ. Պոլսի հայ գաղթօջախները», ՊԲՀ, 2009, 2-3 (23), էջ 36-7:

⁸ Այս հեղինակին շատ է շփոթել Պողոս Տիվրիկցի անվամբ հայտնի Կ. Պոլսի վարդապետի հետ, որը երկու հայ վարդապետների հետ մտերմացավ Կղեմես Գալանոս Թեոդինյան լատին կրոնավորի հետ և հարեց կաթոլիկության, այնուհետ՝ Պոլսում լատինասեր կուսակցություն հիմնեց: Տե՛ս Ա. Ալպոյանեան, Պատմութիւն հայ դպրոցի, հ. Ա, Գանիրէ, 1946, էջ 550:

⁹ Ջեռ. ՄՄ 2730, ք. 1ա, 144ա, ՄՄ 1871, ք. 7ա:

¹⁰ Այսպես է մեկնաբանում նաև բառարանագիր Գ. Ստեփանյանը (որևէ այլ ուսումնասիրության մեջ այլևս նրա մասին հիշատակության չենք հանդիպում): «Պողոս Տիվրիկցի, 18-րդ դ. – Տաղերգու: Գրել է տաղեր, որոնցից նմուշներ՝ «Ջարթիր, սէր իմ», «Ի հրեշտակաց», «Ի սուրբ երկիր» և այլն, պահվում են Երևանի Մատենադարանում», տե՛ս Գ. Ստեփանյան, Կենսագրական բառարան (Հայ մշակույթի գործիչներ), հ. Գ, Երևան, 1990, էջ 288:

¹¹ ՄՄ 1871, ք. 7ա-241բ (գրման ժամանակը՝ 1775թ., վայրը՝ Կ. Պոլիս, գրիչ՝ Պողոս Թորոսեան Տիւրիկեցի):

նակ պոլսյան դպրոցի այլ ներկայացուցիչներ: Հանգը, չափը և տունը չափաբերված և կայուն կշռույթ ունեցող բանաստեղծության հատկանիշներ են: Այս տաղաչափական կանոններին հետևել է նաև Պողոս Տյուրիկեցին՝ օգտագործելով գեղարվեստական պատկերավորման մի շարք միջոցներ՝ բաղաձայնույթ, կրկնաբերություն և այլն:

Հաջորդ աշխատասիրությունը Հոբի գրքի առաջին երկու գլուխների մեկնությունն է¹², որը նա գրել է Կ. Պոլսի դպրատան աշակերտության համար: Այս երկի մասին մանրամասն կիսոսենք ստորև:

Մեզ է հասել նաև Գրուֆին՝ խորագրով նրա մյուս աշխատությունը¹³: Այն կազմված է գովեստ-տաղերից, որոնք ծայրակապով են շարադրված: Այս գրչագիրը պարունակում է նաև մարգարեական դժվարընկալելի տեղիների կարճառոտ բացատրություններ:

Աշխատասիրել է նաև աստվածաբանական երկու այլ երկ՝ Պատկեր փրկութեան և Բանալի գրոց խորագրերով¹⁴: «Պատկեր փրկութեան»-ը աստվածաբանական երկ է, որտեղ հեղինակի հիմնական խնդիրը Քրիստոսի խաչելության, շարչարանքների, հարություն և տերունական հարակից պատմություններին անդրադարձն է, համայնքի հավատավոր անդամներին Կենարարի կենսակիր շարչարանքներին հաղորդ դարձնելը և հորդորելը՝ հավատալու Խաչալին և Հարուցյալին: Այս հարցերը շոշափելիս նա զանց չի առնում մարեմաբանական, մարդաբանական, հրեշտակաբանական խնդիրներ: Շարադրանքում հանդիպում ենք մի քանի տաղեր, որոնցից մեկ-երկուսը ծայրակապով են:

«Բանալի գրոց»-ը հանգավորված բացառիկ մի երկ է, որտեղ յուրաքանչյուր տողի դիմաց գրված է աստվածաշնչյան այն համարը, որը պարունակում է նույն իմաստը, օրինակ՝ «Տէրունական ազդու բան – Մատթ. ԺԱ 25/ Լէ՛ր ունկնդիր, ով պատանի – Առակ. ԻԳ 15/, որով յեթերս օթարանի / ուղիղ սա հաս քեզ բանի – Յով. Ժէ 6/ ես լոյս եկի աշխարհիս տան – Յով. ԺԲ 76...»¹⁵:

ՄՄ 1871 ինքնագիր գրչագրում (Չափածոյ մեկնութիւն թղթոցն Պօղոսի¹⁶) պահպանվել է հեղինակի երկարաշունչ հիշատակարանը, որտեղից էլ որոշակի

¹² Ձեռ. ՄՄ 2730, ք. 144ա-150ա:

¹³ Ձեռ. ՄՄ 1877, ք. 3ա-76ա (գրման ժամանակը՝ 1778թ., վայրը՝ Կ. Պոլիս, գրիչ՝ Պողոս Թորոսեան Տիրիկեցի):

¹⁴ «Պատկեր փրկութեան» երկը պարունակում են հետևյալ ձեռագրերը՝ ՄՄ 1478, 4093, 8800, «Բանալի գրոց» գիրքը՝ ՄՄ 4191, 4271 գրչագրերը:

¹⁵ Ձեռ. ՄՄ 4191, ք. 246ա:

¹⁶ Մայր Յուդակ հայերէն ձեռագրաց Մաշտոցի անուան Մատենադարանի, հ. 9., խմբ. Գ. Տէրվարդանեանի, Երևան, 2012, էջ 285-290:

տեղեկություններ ենք քաղում նրա մասին: Պողոս Տյուրիկեցին եղել է Պաղտասար¹⁷ և Արսեն շնորհաշատ դպիրների աշակերտը¹⁸, որոնք Էջմիածնի ծայրագույն նվիրակ Աղանի Աստուածատուր աստուածաբան եպիսկոպոսի¹⁹ շառավղից էին²⁰: Այս մեկնողական նյութի շարադրմանը ձեռնամուխ է եղել Սիմեոն կաթողիկոսի հայրապետության տարիներին: Հիշատակարանում հեղինակը նշում է նաև Կոստանդնուպոլսի ազգասեր պատրիարք Ջաքարիա արքեպիսկոպոսի²¹ և Երուսաղեմի գերերջանիկ պատրիարք Հովակիմ արքեպիսկոպոսի անունները²²: Մահտեսի Գասպար ամիրա Մուրատյանն էլ եղել է նրա հովանավորը: Հիշատակարանում նա նշում է իր այն բոլոր աշակերտների անունները, ովքեր այս կամ այն կերպ մասնակից են եղել այս մեծագույն աշխատանքին: Այստեղ հիշատակված բոլոր աշակերտներին և նրանց, ում նա դասավանդել է երեսուն տարիների ընթացքում, սիրավառել է Պողոսի խոսքերով, կարգացել և մեկնաբանել, խորհել և ոգեշնչել: Եվ ահա աշակերտներից մեկի՝ Եղիսե դպիր Եսայեանի խորհրդով էլ հանձն է առել Պողոսի խոսքերը պարզաբանել այս ձեռնարկում²³:

1794 թվականին Նոր Նախիջևանում Հովսեփ արք. Արղուժյանի տպարանում լույս է տեսնում «Տետրակ համառօտ բառարանի, արարեալ և շափաբերմամբ ոտանաւորեալ՝ աշխատասիրութեամբ Պօղոս դասասաց դպրի Տիրիկեցւոյ Թորոսեան, ի փառս Տեառն Աստուծոյ, և ի վայելումն նորավարժից դպրա-

17 Ա. Ալպոյանյանն իր երկասիրության մէջ խոսում է միևնույն Պաղտասար դպրի *Քերականութիւն* երկի մասին, որտեղ նա ընդգծում է Պաղտասարի՝ Աստուածատուր վրդ. Ջուղայեցու աշակերտ լինելու հանգամանքը. «Քիչ յետոյ, 1738ին, Աստուածատուր վրդ. Ջուղայեցիի աշակերտներէն Պաղտասար դպիր, Նալեանի դպրոցին հայերէն լեզուի դասատուն...», տե՛ս Ա. Ալպոյանեան, *նշվ. աշխ.*, էջ 618:

18 Ձեռ. ՄՄ 1877, ք. 4ա:

19 «...զՏԷր Աստուածատուր Առաքինաւէտ և երանաշնորհ վարդապետն, որ էր այր խոնարհամիտ և հեզաւնօգի, և ըստ հեզաբնոյթ բարուց իւրոց՝ մականուամբ կոչեցաւ Աղանամիտ: Բայց ոմանք յաաստեալ իմն պնդեն թէ՛ սա ըստ որում զմեռեալ աղանիս յարոյց անուամբ Տեառն Յիսուսի, յայն սակա կոչեցին զնա Աղանի կամ Աղանամիտ»: **Խաչատուր աբեղայի Ջուղայեցոյ Պատմութիւն Պարսից**, Վաղարշապատ, 1905, էջ 245:

20 ՄՄ 1871 գրչագրի հիշատակարանը գրված է 8ա-241բ թերթերից յուրաքանչյուրի վրա 5-6 տառով:

21 Ջաֆարիա պատրիարքի պաշտոնագրկության և Բրուսա ուղարկվելու և որոշ ժամանակ հետո կրկին հետ կանչվելու մասին նշում են նաև թուրքական աղբյուրները՝ *Թուրքական աղբյուրները Հայաստանի, հայերի և Անդրկովկասի մյուս ժողովուրդների մասին*, հ. Ա, կազմեց՝ Ա. Խ. Սաֆրաստյան, Երևան, 1961, էջ 243-245: Մ. Արք. Օրմանեան, *նշվ. աշխ.*, հ. Բ, Ս. էջմիածին, 2001, էջ 3572-3579, 3591-3604:

22 Հովակիմ վարդապետը Երուսաղեմի պատրիարքական աթոռին է նստել 1775 թ., այս մասին տե՛ս Մ. Չամչեանց, *Պատմութիւն հայոց*, հ. Գ, Վենետիկ, 1786, էջ 877:

23 Ձեռ. ՄՄ 1871:

տան» գիրքը, որի առաջաբանը գրել է տպարանի աշխատող Թադդեոս վարդապետը, ով, ինչպես երևում է նրա առաջաբանից, Պողոս Տյուրիկեցու աշակերտներից է եղել²⁴: Այն թուրքերեն-հայերեն հանգավորված բառարան է, որը Թադդեոս վարդապետը տպել էր Կ. Պոլսի դպրատան աշակերտներին օգնելու համար:

Այժմ անդրադառնանք Աստվածաշնչի Հոբի գրքի մեկնությունը: Հայ մատենագրության մեջ Աստվածաշնչի Հոբի գրքի մեկնություն հեղինակել են եղիշեն, Համամ Արևելցին, Գրիգոր Նարեկացին, Վանական Վարդապետ Տավուշեցին, Գրիգոր Տաթևացին, Պետրոս արք. Բերդույան-Աղամալյան Նախիջևանցին (վերջինս եղել է վերոհիշյալ Պաղտասար դպրի և Կ. Պոլսի Հակոբ պատրիարք Նալյանի աշակերտը): Այս հեղինակներից եղիշեն, Համամ Արևելցին և Գրիգոր Նարեկացին անդրադարձել են միայն Հոբի ԼԹ-ԼԸ գլուխներին, քանի որ այն հայ իրականության մեջ ընկալվել է որպես կենդանի Աստծո կենդանի հայտնությունը Հոբ Արդարին և առանձնահատուկ ուշադրություն է գրավել: Ամբողջական ծաղկաբաղ մեկնություն է Վանական Վարդապետի մեկնությունը, որի երկի շնորհիվ էլ պահպանվել և մեզ են հասել հատվածներ Իսիքիոս Երուսաղեմացու (հայերեն թարգմանությունն ունի բնագրային արժեք, քանի որ հունարենը կորած է համարվում), Եփրեմ Ասորու, Ստեփանոս Սյունեցու և Դավիթ Քոբայրեցու նույնանուն մեկնություններից: Մյուս ամբողջական մեկնությունը Գրիգոր Տաթևացու Հոբի գրքի լուծմունքն է, որը վերլուծվել և ամբողջացվել է ժանրին և ժամանակի պահանջներին համապատասխան: Բոլորովին այլ է Պետրոս արք. Բերդույանի նույնանուն մեկնությունը: Պետրոս արքեպիսկոպոսը ևս սովորել է Կ. Պոլսում, աշակերտել է Պաղտասար դպրին, ինչպես Պողոս Տյուրիկեցին, և եղել միևնույն ավանդույթների կրողն ու փոխանցողը:

Պողոս Տյուրիկեցու մեկնությունը յուրօրինակ է նախ և առաջ Հոբի գրքի գլուխների ընտրությամբ: Հայ ինքնուրույն մեկնողական մատենագրության մեջ առհասարակ հայ մեկնիչները, եթե անդրադառնում էին Հոբի գրքին ոչ ամբողջությամբ, ապա նրանք նախընտրում էին մեկնել ԼԸ-ԼԹ գլուխները, որոնք համարվում են Հոբի գրքի բարձրակետը: Պողոս Տյուրիկեցի տաղասաց դպիրն անդրադարձել է Հոբի գրքի Ա և Բ գլուխներին, կարելի է ասել, «շեղվելով» հայ մատենագրության մեջ ընդունված ավանդույթից: Ամենայն հավանականությամբ այս գրության նպատակը ճշմարիտ հավատի հերոսին աշակերտներին

²⁴ Տետրակ համառօտ բառարանի: Արարեալ և շափաբերմամբ ոտանադրեալ աշխատասիրութեամբ Պօղոս դասասաց դպրի Տիւրիկեցոյ Թորոսեան, ի փառս Տեառն Աստուծոյ և ի վայելումն նորավարժից Դպրատան, Նախիջևան, 1794, 96 էջ: Այս մասին տես նաև Պարզև արեղա Գևորգյան, «Հովսեփ արեղայիսկոպոս Արղուսյանը և հայ տպագրության գործը Ռուսաստանում 18-րդ դարում», էջմիածին, ԺԲ, 1954, էջ 41 (39-45):

ներկայացնելն է, որին օրինակ է եղել և շարունակում է օրինակ մնալ բոլոր դարերի քրիստոնյաների համար: Այս դրվագում է, որ Աստված պատկերվում է որպես ամենազոր, ամենակարող, ընդգծվում է մարդու լիարժեք ազատ կամքը: Անդրադառնալով չարի խնդրին՝ Տյուրիկեցին բացատրում է. «սատանայ, որ է իշխանն սանդարամետականաց»²⁵ (սա միակ տեղն է Հին Կտակարանում, որտեղ չարն անվանվում է սատանա):

Աներկբա է նաև հեղինակի մյուս ընդգծված նպատակը՝ հինկտակարանային պատումներն օգտագործել նորկտակարանային ճշմարտությունների բացահայտման և լուսաբանման համար: Ինչպես վերը նշեցինք, տարիներ շարունակ Տյուրիկեցու համար ներշնչման աղբյուր են եղել Պողոս առաքյալի հոգեպատում խոսքերը, որոնք նա մեկնել է սերունդներին Քրիստոսի փրկագործության խորհուրդը հասու դարձնելու համար՝ կարևորելով նրանց քրիստոնեական դաստիարակությունը: Եթե Պողոսի թղթերի մեկնության մեջ փրկագործության խորհրդի գաղտնիքները պարզաբանվում են նոր Կտակարանի խոսքով, ապա Հոբի գրքի Ա և Բ գլուխների մեկնության մեջ հինկտակարանային պատգամներն են ճանապարհ բացում Հիսուս Քրիստոսի փրկագործական խորհրդի գաղտնիքները հասկանալի դարձնելու և դրանք աշակերտներին հնարավորինս մատչելի ներկայացնելու և պարզաբանելու համար:

Պահպանվել և մեզ է հասել Պողոս Տյուրիկեցու Հոբի գրքի Ա և Բ գլուխների մեկնության ինքնագիրը²⁶: Չնայած Տյուրիկեցին խորագրում նշում է, որ Ա և Բ գլուխների մեկնությունն է, այնուամենայնիվ փաստենք, որ մեկնության Բ գլխում բացակայում են 9-13-րդ համարների մեկնությունները, իսկ Հոբ Բ 9-րդ համարին անդրադառնում է Բ 6-8 համարների մեկնության մեջ, որով էլ ավարտվում է մեկնությունը:

²⁵ Ձեռ. ՄՄ 2730, ք. 145բ:

²⁶ Ձեռ. ՄՄ 2730, ք. 144ա-150բ: (2730 գրչագիրը գրվել է 1778թ., Կ. Պոլսում, գրիչը՝ Պողոս Տյուրիկեցին է, սրբագրողը՝ Թադդեոս վարդապետը: Մայր Յուզյակ Հայերէն ձեռագրաց Մաշտոցի անուան Մատենադարանի Թ. հատորում /2701-3000/ որպես գրչի անուն թեաքար գրված է Թադդեոս վարդապետ, իսկ՝ Գ. Տէր-Վարդանեան, Երևան, 2017, էջ 209-210): Այս ձեռագիրը պարունակում է տարվա կիրակի օրերի ֆարոգներ և աստվածահրաշ օրերի գլխավոր տոներին ու ֆառասնորդական պահին նվիրված ֆարոգներ՝ «Քարոզգիրք բոլոր տարեկանի կիրակից եւ գլխաւոր տօնից Աստուածահրաշ Սրբոց եւ Աղուհացից Սրբոյ Քառասնորդական Պահոց: Շարարեալ ի Պօղոս դասասաց դպրէ Տիրիկեցոյ ազգասէր պատրիարգի դպրատան, ի խնդրոյ հարազատ ըստ հոգոյ որոյն խնդրէ Թադդեոս բանասէր եւ շնորհապէր վարդապետի, յորմէ եւ սրբագրութեամբ շղայեալ, որ է եւ ձեռնասուն աշակերտ Տեառն Զաֆարիա ազգասէր պատրիարգի: Ի հայրապետութեան Տեառն Սիմէօնի սրբազնակատար կաթողիկոսի հանուրց Հայոց: Ի Պատրիարգութեան Սրբոյն Սաղիմայ տեառն Հովակիմայ գերեջանիկ րաբունոյ: Եւ ի պատրիարգութեան մեծի մայրաֆաղափիս Կոստանդնուպոլսոյ տեառն Զաֆարիա արհիեպիսկոպոսի եւ ազգասէր կարդացեալ աստուածաբան վարդապետի»:

Այս երկում հստակ ընդգծվում են հեղինակի ինքնուրույն ոճն ու յուրօրինակ մոտեցումը նյութին: Մեկնողական սկզբունքի համաձայն՝ նախ նշվում են աստվածաշնչյան համարները, որից հետո հեղինակը շարադրում է սեփական մեկնողական միտքը: Այստեղ հարկ է նշել, որ աստվածաշնչյան մեջբերումները շեղումներ չունեն Հայ եկեղեցու կանոնական Աստվածաշնչից, նաև համընկնում են գլխաբաժանումներն ու համարակալումը: Նախորդ դարերի նույնանուն մեկնությունների հետ համեմատությունն ակներև է դարձնում դրանց հետ որևէ առնչություն չունենալը:

Տյուրիկեցին Հոբ Արգարին ներկայացնում է որպես հավատի մեջ անարատ մի մարդու: Հոբը ճշմարիտ հայելի և օրինակ է, տիպար ուսուցիչ, ով իր մեջ կրում է համբերությունն ու երկայնամտությունը: Ինչպես Ստեփանոս Այունեցին, Վանական Վարդապետը, Գրիգոր Տաթևացին, այնպես էլ մեկնիչ-հեղինակը, Հոբին համարում է Եսայի ցեղից սերված. «Յապառաժեալ և քարացեալ ցեղէն Եսաւայ, յաշխարհն յՕստեր օրինակեալ երանելին Յօբ»²⁷:

Մեկնության առաջին իսկ տողերում հեղինակը նշում է, որ Հոբն արդար էր, աստվածապաշտ, ունևոր, նաև պատերազմում հաղթանակած և հույսի մեջ հաստատուն մի այր. «Յաղթօղ ի պատերազմի և տևօղ ի տանջանս, այր հաստատուն ի յոյս»²⁸:

Տյուրիկեցին Հոբին ներկայացնում է նաև որպես Քրիստոսի նախատիպ Հին Ուխտում: Ա 10-11 համարի մեկնության մեջ, խոսելով Հոբի փորձությունների մասին, նա զուգահեռներ է անցկացնում և Հոբի պատմությունը կապում է Քրիստոսի՝ Սատանայից փորձվելու պատմության հետ: Ինչպես նախահայր Ադամին ժուժկալուծությունից որկրամոլության մեջ գցեց, այնպես էլ փորձում էր Հոբին և Քրիստոսին որկրամոլության միջոցով առաջին խայծը տալ: Այս դրվագում Տյուրիկեցին ցույց է տալիս, որ սատանայի գործունեության սահմանը վերահսկելի է Աստծո կողմից. այնքանով, որքանով որ թույլատրվում է նրա գործունեությունն Աստծո կողմից, այդքանով էլ նա գործում է: Հոբի պարագայում դա առավել հստակ ընդգծվում է Աստծո խոսքով՝ ամեն բան կարող ես անել, միայն նրա հոգուն չես կարող դիպչել (հմմտ. Յօբ Ա 12). «Ձի շունէր յայնժամ թույլատրութիւն աւելի ինչ առնելոյ, քան զոր արար ի լեառն փորձութեան երիւք իսկ փորձիւք»²⁹:

Յուրօրինակ է նաև երկում համարների բացատրությունները հիմնավորելը ոչ միայն նորկտակարանային, այլ նաև հինկտակարանային տեղիներով: Օրինակ՝ Ա 18-19 համարներում Հոբի զավակների՝ ավագ որդու տանը խնջույքի

²⁷ Ձեռ. ՄՄ 2730, ք. 144ա:

²⁸ Նույն տեղում:

²⁹ Նույն տեղում, ք. 146ա:

հավաքվելը համեմատում է նոյի հետագա սերունդների պատմության հետ, որոնք խնջույքի ժամանակ խորհեցին աշտարակը կառուցել (հմմտ. Ծննդ. ԺԱ գլ.): Կամ՝ Հոբ Ա 17-ում ասպատակաւորք ասպատակեցին ի մեզ ընդ երեք առաջս տաճառեալք խոսքերը զուգահեռաբար համեմատում է Ղովտի պատմության երկու դրվագների հետ. նախ՝ ինչպես երկու հրեշտակներ են այցելում Ղովտին և ողջ Սողոմոն միայն Ղովտին են արգար գտնում (հմմտ. Ծննդ. ԺԹ 1-2), այդպես էլ եղոմում Հոբն էր միակ արդարն ու աստվածավախը: Եվ երկրորդ՝ ինչպես Հոբի արհավիրքների դեպքում է մեկը կենդանի մնում, որպեսզի գա և Հոբին պատմի ողջ եղելությունը, այդպես էլ Ղովտի պատմության մեջ է մեկը կենդանի մնում, որպեսզի գնա և Աբրամին պատմի Սողոմոն Ղովտի հետ կատարվածի մասին (Ծննդ. ԺԳ 13):

Մեկնիչ-հեղինակը Հոբի անասելի տանջանքները ներկայացնելիս զուգահեռներ է տանում Քրիստոսի շարշարանքների հետ: Այստեղ նա ևս մեկ անգամ հոժագծում է Հին Կտակարանում Հոբի՝ Քրիստոսի նախատիպ-ստվերը լինելու հանգամանքը: Այս բոլոր նախատիպային պատումների փրկագործական տրամաբանական լրումն էլ հենց ինքը Քրիստոս էր: Եվ այս երկը լրջագույն առիթ է Տյուրիկեցու համար, որպեսզի նա խոսի մարմնացած և մարդացած Քրիստոսի կենդանի գործի մասին՝ շեշտադրելով նրա գործունեությունը՝ որպես կատարյալ մարդ և կատարյալ Աստված: Սրան հակառակ՝ հեղինակը շեշտադրում է մարդկային մարմնի մեղսագործ էությունը. մարդը պետք է գիտակցի իրականությունը և ջանք չխնայի ձգտել կատարյալին:

Հետաքրքրական է նաև երկում հանդիպող թվերի խորհրդաբանական մեկնությունը: Հոբը յոթ տղա և երեք աղջիկ ուներ: Տյուրիկեցին, մեկնելով յոթ թվի խորհրդաբանական միտքը, այն կապում է Սուրբ Հոգու պարգևների, իսկ երեք թիվը՝ աստվածաբանական առաքինությունների հետ. «Զի որպէս զեօթն ուստերան ի կենդանական յարենէն իւրմէ յառաջացել ընդ երից դստերց ասէ ունէր, նոյնպէս և զեօթն պարգևսն ամենակալ Սրբոյ Հոգւոյն ընդ երից աստուածաբանական առաքինութեանց...»³⁰: Իր հերթին աստվածաբանական առաքինությունները բաժանում է բնականի, բանականի, գրավորականի. «... ի նախախնամութեան զեօթն պարոն սրբոյ ընդ երից օրինաց իմանալոյն Յօբայ, այս է՝ բնականին, բանականին և գրաւորականին»³¹: Պողոս Տյուրիկեցին աստվածային այս երեք առաքինություններով Հոգու կենդանությունից պտղաբերած է համարում Հոբ Արդարին. «ի կենդանութենէ հաւատոյն պտղաբերեալ զունելն պատմել կամի երջանկին Յօբայ»: Հոբի՝ հինգ հազար լուծ եզներ ունենալը

³⁰ Ձեռ. ՄՄ 2730, ք. 144ա:

³¹ Նույն տեղում:

խորհրդանշում է հինգ զգայարանների՝ որպես Աստծուն պատարագելի զոհի նվիրումը, իսկ հինգ հարյուր էշերին հազարի մեջ գցելը (հինգ հարյուրյակին հազարյակի մեջ մտցնելը) խորհրդանշում է արտաքին հինգ զգայարանների՝ մարդու համար ամեն ժամ աստվածային պատգամների բեռնակիր լինելը: Այստեղ ևս մեկ անգամ շեշտադրում է Հոբի՝ ամբողջությամբ Աստծուն նվիրվելը. «Լուծս հինգ հարիւր եզանց և իշոց արօտականաց ունիլ ասելովն զերջանկէս ծանուցանէ եզամբն պատարագելի զհնգեսին զգայարանաց նուիրումն Աստուծոյ ի զոհ...»³²:

Հոբի յոթ հազար ոչխար և երեք հազար ուղտ ունենալն, ըստ մեկնիչի, բացահայտում են համբերողի անձի յոթ տեսական առաքինություններն երեք ներգործություններով որպես սեփականություն ունենալը. «Ձհամբերողիս բացայայտի սեպհականելն անձին գեօթն տեսական առաքինութեան ընդ երից ներգործութեանցն արդիւնաւորութեան որպես և համբերողիս նշանակեալն»:

Միջնադարյան հայ մատենագիրները տարբեր կերպ են այս երեք առաքինությունները բացատրում. ոմանք դրանք համարում են մարդու կյանքի անցյալ, ներկա և ապագա ժամանակները, և առաքինի են նրանք, ովքեր այս երեք ժամանակներում էլ իրենց մեջ պահում են Քրիստոսի վարդապետության ճշմարտությունները: Եկեղեցական մատենագիրներից շատերը, հետևելով նորպատոնական բացատրություններին, շեշտադրում են հոգու եռամասնյա կազմությունը՝ բան, ցասում և ցանկություն: Գրիգոր Վարդապետն իր Խօսք նշմարիտ հավատի և առաքինասէր վարքի մասին երկում նշում է, որ հոգու երեք մասերին համապատասխանում են երեք հիմնական առաքինությունները, որոնք էլ համապատասխանաբար բաժին են ընկնում երեք մասերից մեկին. բանականի առաքինությունը խոհականությունն է, ցասմանականինը՝ արիությունը, իսկ ցանկականինը՝ ողջախոհությունը³³: Սրանցից առավելը մատենագիրը համարում է բանականը, որի մաս է կազմում արդարությունը: Եվ այս երեքը նվիրապետական աստիճանով են միմյանց ենթարկվում (ցասմանականը ենթարկվում է բանականին, ցանկականը՝ ցասմանականին), եթե խախտվում է աստիճանակարգությունը, խախտվում է նաև մարդ և Աստված ներդաշնակ փոխհարաբերությունը:

Վարդան Արևելցի վարդապետի ճառերում հանդիպում ենք Աստծո օրենքների հետևյալ բաժանմանը. բնական, բարոյական, գրավորական, ավետարանական: Բնականը ընտրության օրենքն է, որ տրվեց Ադամին: Վերջինս, սակայն,

³² Նույն տեղում:

³³ Գրիգոր Վարդապետ, «Խօսք նշմարիտ հաւատքի եւ առաքինասէր վարքի մասին», աշխարհ. վերածեց՝ Ս. Ստամբոլցեանը, նախ.՝ Յ. Քեոսէեանի, Գանձասար հանդէս, 1992, էջ 21-22: Գրիգոր Սկևռացու այս երկը երբեմն վերագրվել է Գրիգոր Նարեկացուն:

ի շարս կիրառեց այդ օրենքը և զրկվեց Աստծո հետ լինելու երանությունից: Բարոյական օրենքը տրվեց Նոյին, որ աստվածահաճո կյանքով ապրեց հինգ հարյուր տարի: Գրավորական օրենքը տրվեց Մովսեսին, որն իր ժողովրդին կարգադրեց դռների սեմերի վրա գրել, կապել իրենց բազուկներին, դնել գրապանակներին մեջ և տևապես աչքի առջև ունենալ դրանք: Մարգարեականը տրվեց մարգարեներին, որոնց հոգիներում փայլատակեցին Ս. Հոգու շնորհները, ինչպես արևի ճառագայթները՝ ջինջ հայելու մեջ: Ավետարանական օրենքը հողմի ձայնով և հրեղեն լեզուների կերպարանքով Վերնատան մեջ տրվեց առաքյալներին, որոնք այդ բացարձակ օրենքը քարոզեցին ու հռչակեցին բովանդակ տիեզերքով մեկ³⁴:

Զարմանալի է նաև, որ միևնույն մեկնություն մեջ մատենագիրը, նկարագրելով Հոբի՝ յոտից մինչև ցզլուխ խոցոտվելը և զուգահեռ անցկացնելով Ադամի մեղքի մեջ ընկնելու դրվագի հետ, բացատրում է, որ որկրամոլություն, ագահություն և սնափառություն հետևանքով Ադամը (առհասարակ մարդը) զրկվում է բոլոր առաքինություններից՝ բանից, ցասումից, ցանկությունից: Այս դրվագում երեք առաքինությունների կողքին նա նշում է նաև խորհուրդը, հանձարը և գիտությունը՝ որպես առաքինություններ. «մինչև գլուխն նոյն ոտից Ադամ խոցոտեալ ի բան և ցասումն և ի ցանկութիւն, ի խորհուրդ, ի հանձար և ի գիտութիւն»³⁵: Այս ամենից զրկվելով՝ մարդը դուրս է մնում քահանայական պատվից, կայսերական իշխանությունից և մարգարեական զորությունից, և փաստացի հավասարվում անբան անասունին: Իր խոսքը մեկնիչը հաստատում է նաև Դավիթ մարգարեի խոսքից մեջբերումով (Սաղմ. ԽԼ 13):

Ըստ հեղինակի՝ Հոբի օրինակով Սուրբ Հոգին է մեզ կրթում, որպեսզի մեր ներքին և արտաքին հինգ զգայարաններով հնազանդ և ականջալուր լինենք աստվածային պատգամներին, ինչպես Պողոսն է ասում՝ հավատով արդարացված խաղաղությունը մնանք Աստծո ձեռքերում և չլինենք անպիտան ծառաներ: Քանզի ավելի մեծ ուրախություն չկա, քան «հոգևոր բարեօք» ուրախանալը, և այդ բարու շնորհիվ էլ «... սրբեսցին ի մեզ տասն զօրութիւնքն մեր, այսինքն՝ բանն, ցասումն, ցանկութիւն, խիղճն մտաց, խորհուրդն, իմացականութիւն, յիշողութիւն և երևակայութիւն, ընդ տնկական և զգայական զօրութեան և ըստ թուոյ յատկական բարեգործութեան նոցին...»³⁶:

Շեշտադրվում է մարդու անձնիշխան՝ ազատ կամքով Տիրոջ կամքին հնազանդվելու և զոհ մատուցելու պարագան. «զոհ մատուցուք Տեառն կամաց

³⁴ Հ. Քյոսեյան, *Ներածություն հայ եկեղեցական մատենագրություն, Երևան, 2018, էջ 449-450:*

³⁵ Ջեռ. ՄՄ 2730, ք. 149ա:

³⁶ Նույն տեղում, ք. 146բ:

զանձնիշխանական կամքն մեր ի հնազանդել նմա»³⁷: Այս ամենից հետո անհրաժեշտ է ներում խնդրել անցածի համար և պահպանություն՝ ապագայի համար:

Եկեղեցական խորհուրդներից մատենագիրն անդրադառնում է Ապաշխարության խորհրդին՝ Ա. 20-23 համարները մեկնելիս. «անկեալ ի գետին երկիր եպագ Տեառն ի յապաշաւանս, ի զղջումն և ի մեղայ հաւպատուն իւրոյ անհնազանդութեան»³⁸: Հեղինակն ընդգծում է ապաշխարության խորհրդի երեք կարևոր մասերը՝ զղջում, անկեղծ խոստովանություն և արտասովորից դարձ:

Հարուցյալ Հոբը նախօրինակն էր նախահայր Ադամի: Հոբի՝ հանդերձներ պատառոտելը մահվան իշխանությունից պարտամուրհակի պատուելն է, իսկ վարսերը կտրելը փշաբեր անեծքի կտրումն է, որ մեր բնության վրա էր տարածվել և Տիրոջը երկրպագելը մեծագույն զղջման և ապաշխարության ապրումի դրսևորումը: Այս թշվառության մեջ Տիրոջը երկրպագելը հեղինակը համեմուծ է Դավթի Սաղմոսներից մեջբերվող հատվածներով. «Երկիր ետ զպտուղ իւր և օրհնեաց գվեզ Աստուած» (Սաղմ. ԿԶ 7-8):

Այսպիսով, Պողոս տաղասաց վարդապետի Հոբի գրքի մեկնությունը թեև փոքրածավալ, բայց դավանաբանական-աստվածաբանական և փիլիսոփայական բազմաթիվ հարցեր շոշափող մի երկ է, և նրա լույսընծայումը օգտաշատ կլինի Հոբի գրքի մեկնություններով զբաղվող մասնագետներին:

Հոբի մեկնության առաջին երկրորդ գլուխների այս բնագիրը հրատարակվում է միակ ինքնագիր օրինակի՝ ՄՄ 2730 ձեռագրի հիման վրա (թ. 144ա-150բ): Պահպանել ենք բնագրի ուղղագրությունը, բայց կետադրել ենք ըստ տրամաբանության:

ԲՆԱԳԻՐ

/144ա/ Պարզաբանութիւն առաջին և երկրորդ գլխոյ սփանչելի բանիցն երանելոյն Յօբայ Արդարոյ, արարեալ ի Պօղոս դասասաց վարժապետէ տեառն Զաբարիայ ազգասէր պատրիարգի դպրատան, որ ի Կոստանդինուպօլիս: Գլուխ Հէ:

Բան. Այր ոմն էր յՍստէր աշխարհի, որում անունն էր Յօբ, և էր այրն այն ճշմարիտ՝ անարատ, արդար, աստուածապաշտ, մեկնեալ յամենայն իրաց շարութենէ մեղաց³⁹:

³⁷ Ձեռ. ՄՄ 2730, ք. 146բ:

³⁸ Ձեռ. նույն տեղում, ք. 147ա:

³⁹ Յօբ Ա. 1:

Մեկնություն. Յաղթող ի պատերազմի և տևող ի տանջանս, այր հաստատուն ի յոյս, յիրաւի ոմն էր յատկացեալ և արփիաւորեալ, յապառաժեալ և քարացեալ ցեղէն Եսաւայ, յաշխարհն Օստեր օրինակեալ երանելին Յօբ: Ճշմարիտ հայելի և օրինակ, տիպ և գաղափար, յիմնն առ բերող զհամբերութիւն և զերկայնմտութիւն իմանալոյն Յօբայ: Անարատ ի հաւատո, ըստ անարատ և անախտ ծննդեան, որոյ էր գուշակ, արդար, որ զմէտ իրաւանց կրելով ի ձեռս Բանին զբարութիւն, զոր ընկալեալն էր ի Տեառնէ, կշռեալ ի խիղճ մտաց իւրոց գերազանց համարէր, քան զորդնալից կիրս մարմնոյն, վասն որոյ գոհանայր հանապազ որպէս և յանձն իւր՝ օրինակելն աղօթք առ Հայր, «Թող սոցա, զի ոչ գիտեն»⁴⁰ ասելով: Աստուածապաշտ, զի յանձն իւր միշտ փառաւորէր զԱստուած երկրնայնով և երկրայնով և այն սակա տևողութեան իւրոյ, զոր ունէր ի տանջանս և սակա առարկութեան, թէ՛ «Տէր ետ և Տէր էտ, եղիցի կամք Տեառն օրհնեալ»⁴¹, այս է՝ թէ՛ «Հայր, եթէ հնար իցէ անցանել բաժակիս այսմիկ, ապա թէ ոչ արբից զսա, եղիցին կամք քո»⁴²: Մեկնեալ յամենայն հուսահատութենէ, ի կարեմտութենէ և ի տրտնջելոյ զՏեառնէ, որ յառաջանայ ի շարութենէ մեղաց, որ ոչ գոյր ի յարդարս այս բնաւորեալ որպէս և սովաւ ըստ հայելոջ երևեալն Յօբ ասէր. «Գայ իշխան աշխարհիս այսորիկ, և յիս ինչ ոչ գտանէ»⁴³:

Բան. Եղեն նորա ուստերք եօթն և դստերք երեք: Եւ էին իաշխն նորա եօթն հազար ոչխարք, ուղտք երեք հազարք, լուծք եզանց հինգ հարիւր և էջք մատակք արօտականք՝ հինգ հարիւր և սպասք բազում յոյժ և զործք մեծամեծք էին նորա ի վերայ երկրի և էր այրն այն՝ ազնուական, քան զամենայն արևելեայսն⁴⁴:

Մեկնություն. Զի որպէս զեօթն ուստերսն ի կենդանական յարեանէն իւրմէ յառաջացել ընդ երից դստերց՝ ասէ ունէր, նոյնպէս և զեօթն պարզասն ամենակալ Սրբոյ Հոգոյն ընդ երից աստուածաբանական առաքիւնութեանց, որ ի կենդանութենէ հաւատոյն պտղաբերեալ զունելն պատմել կամի երջանկին Յօբայ, որով հանդիսացուցանէր զունելն ի նախախնամութեան զեօթն պարուն սրբոյ ընդ երից օրինաց իմանալոյն Յօբայ, այս է բնականին, բանականին և զբաւորականին, ուստի մախոյն (նախանձել) նենգին խորամանկեալ հողոպրել զայնս ի համբերողէն Յօբայ տայր ի տես տիեզերաց և յիմանալին

⁴⁰ Դուկ. ԻԳ 34:

⁴¹ Յօբ Ա. 22:

⁴² Դուկ. ԻԲ 42:

⁴³ Յովն. ԺԳ 30:

⁴⁴ Յօբ Ա. 2-3:

Յօբ զայնս յառնել ի հակատ: Իսկ եօթն հազար խաշամբն ոչխարաց և երեք հազար ըղտոմբ, զորս ունիլ գրի. «Չհամբերողիս բացայայտի սեպհականելն անձին զեօթն տեսական առափնութեան ընդ երից ներգործութեանցն արդիւնատրութեան որպէս և համբերողիս նշանակեալն Յօբ ունէր ի կարգատրման զդարատեալսն եօթն դարու ընդ երից յափտենից գոյացելոցն ի ինամել ևս: «Լուծս հինգ հարիւր եգանց և իշոց արօտականաց ունիլ» ասելովն զերշանկէս ծանուցանէ եգամբն պատարագելի զհնգեսին զգայարանաց նուիրումն Աստուծոյ ի զոհ, այսպէս և զհինգ հարիւր իշոց արկելովն ի մէջ գՌ. -աւ (հագարաւ) զարտափին զհինգ զգայարանաց հանապազ առնելն բեռնակիր (144բ) աստուածային պատգամաց ապացուցէ երշանկիս, վասն որոյ ասէ և «սպասք բազում յոյժ պաշտելովն զՏէր յամենայն սրտէ, յանձնէ և ի զօրութենէ, յորոց և հետևէր ունիլ զգործս մեծամեծս՝ երշանկիս Յօբայ ի վերայ երկրի»⁴⁵: Առ ի հրաշացուցանել զմարմնականսն զանմարմնոցն ունելովն իւրով զվարս, որպէս և այսու օրինակաւ ծանուցեալն Յօբ առնոյր զվկայութիւն ի յԱմբակումայ, այս է, թէ՛ «Տէ՛ր, զլուր քո լուայ և երկեայ, Տէ՛ր, նայեցայ ի գործս քո զարհուրեցայ»⁴⁶ և արհունին ի մարգարէս Դաւիթ ասէր. «որպէս զի մեծ են գործք քո Տէր»⁴⁷, որ տաս մարմնական մենամարտին քո յաղթելոյ կարողութիւն զանմարմին թշնամին և այն ի ձեռս զինու համբերութեան, որ վերստին ստանալովն զամենայն զոր տուժեաց, զեօթնպատիկն ֆարոգեացի յոյժ խորութիւն խորհրդոյ թաղմանն քո և յարութեան, ուստի և արժան էր, զի այրն Յօբ լինիցէր ազնուական, քան զամենայն արևելեայսն, այսինքն՝ քան զհողածին եղովմայիսն, որով պատշաճապէս յորից իւր օրինակիւն ի համբերողն Յիսուս ի Յօբն իմանալի:

Բան. Միաբանեալ կային որդիք նորա առ միմեանս, առնէին խրախութիւն զօր հանապազ, ասեալ ընդ իւրեանս և զերեսին քոսն իւրեանց ուտել և ըմպել ընդ նոսա⁴⁸:

Մեկնութիւն. Ի սրտէն յղացեալ Որդոց խորհրդոցն համբերողին Յօբայ առնելն զուրախութիւն ընդ քուրց յերկամացն սերեալ բարւոյն ցանկութեանց ծանուցանել կամի պարգևօքն Աստուծոյ, ըստ որում՝ «զամենայն ինչ

⁴⁵ Հմմտ. Յօբ Ա. 3:

⁴⁶ Ամբակ. Գ. 2:

⁴⁷ Սաղմ. ԴԱ. 6:

⁴⁸ Յօբ Ա. 4:

ստեղծ Աստուած»⁴⁹ ի վայելումն հաստացելոց, ըստ ասից հրաշալւոյն Պօղոսի. «մանաւանդ որք գոհութեամբ ընդունեցին»⁵⁰, որոյ ի խորհրդական որդիսն լրանայր մարգարէութիւն Դաւթի, թէ՛ «Զի բարի կամ զի վայելուչ, զի բնակին եղբարք ի միասին»⁵¹:

Բան. Եւ իբրև յանկ ելանէին ատուր խրախութեան նոցա, առաքել Յօբ և սրբէր զնոսա, յարուցեալ ընդ առաւօտս մատուցանէր վասն նոցա զոհս ըստ թոյլ նոցա, քանզի ասէր Յօբ թէ գուցէ որդիքն իմ իմացան ի միտս իւրեանց զչարութիւն ինչ զԱստուծոյ, այսպէս առնէր Յօբ զամենայն ատուրս նոցա⁵²:

Մեկնութիւն. Որպէս թէ հայելի իմն օրինակաւ կրթէ զմեզ Ամենակալ Սուրբ Հոգին ի ձեռս Յօբայ երկիւղածին առից, զի յորժամ կատարել ի յանկ հանիցեն զծառայութիւն աստուածային հրամանաց հնգետին ըզգայարանն մեր ներհուստ և յարտաբուստ, քան զոր ոչ գոյ այլ ինչ մեծ խրախութիւն և յուրախանալն զհոգևոր բարեօք, զասելն «կալցոմք ի ձեռին»⁵³, թէ ծառայք անպիտանք էաք և զոր պարտն էր առնել արարաք, որով սրբեցցին ի մեզ տասն զօրութիւնն մեր, այսինքն՝ բանն, ցասումն, ցանկութիւն, խիղնն մտաց, խորհուրդն, իմացականութիւն, յիշողութիւն և երևակայութիւն, ընդ տնկական և զգայական զօրութեան և ըստ թոյլ յատկական բարեգործութեան նոցին, որ շնորհի ի Տեառնէ, զոհ մատուցոմք Տեառն կամաց զանձնիշխանական կամքն մեր, ի հնազանդելն նմա և այն յարուցեալ ընդ առաւօտս նախկին սիրոյ և առաջին յօժարութեան մերում, և ապա զուարակ մի հառաչանաց հանցոմք ի մաղթ զանցեալ անցիցն ներման և զապագայիցն պահպանութեան, վասն զի տասնեքին որդիքն մեր զօրութենական, գուցէ թէ իմացան փառամոլութեամբ և հպարտութեամբ զչարութիւն զԱստուծոյ ըստ պարսաբարելոցն (կշտամբել) ի Դաւթայ թէ՛ «Ասէ անօրէնն ի մեղանշելն ընդ միտս իւր, թէ չիք երկիւղ Աստուծոյ առաջի աչաց նորա: Նենգեաց առաջի նորա գտանել զանօրէնութիւն և ստել զնա»⁵⁴, զի նախնիքն մեր մինչ խրախանային յարթէն, յայնժամ իմացան ի միտս իւրեանց զչարութիւն զԱստուծոյ յասելն բնաբուն շարին ցնոսա, թէ՛ զի է՞, զի ասաց Աստուած. «յամենայն ծառոց, որք են ի դրախտին ոստելով կերիջիք, բայց ի ծառոյն միոյ մի՛ ուտիցէք»⁵⁵: Ծանեա՛ր ուրեմն, թէ գործով ուսուցանէր զմեզ Յօբ գտանելն յամենայն խրախութեան և յանմեղութեան իմացուցանող մեզ զչարութիւն ինչ

⁴⁹ Ա Տիմ. Բ 13:

⁵⁰ Ա Տիմ. Գ 4:

⁵¹ Սաղմ. ՃԼԲ 1:

⁵² Յօբ Ա 5:

⁵³ Հոռմ. Ե 1:

⁵⁴ Սաղմ. ԼԵ 2-3:

⁵⁵ Ծննդ. Բ 16-17:

զԱստուծոյ, առ ի զգուշանալ /145ա/ զամենայն աուրս կենաց մերոց յամենայն գործս մեր, զի գերանելին զՊետրոս ի պարծելն յարութեան կամեցաւ խարբալել:

Բան. Եւ իբրև եղև զօրս զայս եկին հրեշտակք Աստուծոյ կալ առաջի Տեանն, եկն և սատանայ ընդ նոսա, յաժեալ յերկրի և շրջեալ ի նմա և ասէ Աստուած ցատանայ. «Ուստի՞ զաս», պատասխանի ետ սատանայ Տեանն և ասէ շրջեալ ընդ երկիր և յաժեալ ի ներքոյ երկնից եկեալ կամ⁵⁶:

Մեկնութիւն. Այն, որ բարձր է իւր ամենաբաւական բնութեամբն և զխոնարհս տեսանէ ի փառաւորել և ի բարձրացուցանել իւրով անհոն ողորմութեամբ և իբրու զլերինս բարձունս բարձրավզեալսն ի յամբարշտութեան վաղիւզ ժամանակաւ որպէս թէ ի հեռաստանէ նանաչէ թուպատրելովն և խստացուցանելովն զսիրտս նոցա, որ ստեղծ առանձին զսիրտս նոցա ի միտ առնոյ երկայնմտութեամբ զամենայն գործոց զբերսն նոցա, զի՞նչ ուրեմն կալովն հրեշտակաց առաջի նորա տեղեկանալ գերջանկութենէ արդարոց և ո՞ր կարօտութեան պատճառաւ հետևէր ցատանայ հարցանել թէ՛ «ուստի՞ զաս» և կամ զի՞նչ համարձակութիւն անկեալ արուսեկին կալ առաջի Նորա և ասել. «Շրջեալ ընդ երկիր և յաժեալ ի ներքոյ երկնից եկեալ» (Ա. 6-7) կամ, որով գրիւր յԱստուածաշունչ կտակարանօջս ոչ յայլ ինչ, եթէ ոչ ի յօգուտ մեզ մարմնացուցանել զանմարմին իմացուածսն Բանին, որպէս յղացեալ անմարմին խորհուրդն ի միտսն մեր, յորժամ կամիցիմք երևոցել (*այսպէս ի բնագրի*) և ծանուցանել ումէք ծնուցանեմք յօղատր ձայնիւ և մարմնացուցանեմք գրաւոր արտաբերութեամբ ի յունկն լսողաց: Այսպէս զանստելի մարգարէութիւնս, որ զանյաղթելի տէրութենէն Քրիստոսի հրեշտակաց օրինակել, ըստ որում ի ձեռս հրեշտակաց լինէր ծանուցեալ նախահարց, նահապետաց և մարգարէից և անապական հաւատն անկեղծ սէրն և անսայթափ յոյսն, սոյն երջանկաց կային հանապազ առաջի Ամենասուրբ Երրորդութեանն: Իսկ և շրջեալ գլորիլն սատանայի յերկնից ի յերկիր և յաժելն ի խորս անդնդոց կայր ի նախատեսութեան Ամենասուրբ Երրորդութեանն, մնալ սատանայի առնել ի ձայն շուռութեան, նմանապէս եկեալ և կացեալ յանդիման բնաբուն բարտոյն համարել էր գալն և պատերազմիլն սատանայի ընդ ընտրեալսն Աստուծոյ, վասն որոյ ասէր եկեալ կամ որպէս և ի նախահայրն մեր Ադամ շրջեցաւ շուրջ զպարզմտութեամբ կողակցին նորա Եւայի և յաժեալ եղև ի ներքս խորհրդոց նորա, ուստի և զկնի խաբելոյն զնա որպէս թէ՛ «եկեալ եկաց»⁵⁷ առաջի Աստուծոյ դատապարտել առ ի ընկալնոյ փոխանակ աշխատանացն իւրոց զվարձսն զանէծսն անտանելի, որ օձիւն ի յինքն սատանայ եղև

⁵⁶ Յօր Ա. 6-7:

⁵⁷ Տե՛ս Յօր Ա. 7, նաև Բ 2:

ետեղեալ, այս է թէ՛ «Անիծեալ լիջիր դու յամենայն անասնոց և յամենայն գազանաց երկրի»⁵⁸: Եկին նախասահմանեցեալին ի Հօրէ Ամենակալէ, որ զծոցածին Որդոյն իւրոյ մարդեղութենէ և կացին զօրէն հրեշտակաց ի լեռն փորձութեան (զի այն ևս ըստ ասիցն մարգարէին Դաւթի՝ ի հրեշտակաց ո՛չ էր թափուն, ըստ որում նոցա պատուիրեալ էր ի վերայ ձեռաց բառնալ զբանն մարմնացեալ⁵⁹) եկն և եկաց սատանայ, որ շրջեալ էր ի յերկիր սրտի զերկիր և եթ ընտրելոց և յածեալ էր որպէս զինն զբազումս ի նոցանէ ի ներոյն եկնից, ուր դատապարտելոցն է տեղի, եկաց յանդիման և Բանին Աստուծոյ ի տեսանելն զՆա մարմնով նախնոյն մերոյ Ադամայ և ի կարթել կամիլն նորա զնորն Ադամ ըստ հնոյն Ադամայ, մինչ ո՛չ էր խօսեցեալ բերան առ բերան և պատերազմի յաղթեալ իրականապէս բանսարկուիին ի յանպարտելի զօրութենէ նորա յառաջ քան զդարս երիս առ համբերողն Յօբ օրինակել ծանոյց էակիցն ծոցածին Բանին Սուրբ Հոգին Աստուած զկատարմանէ մարտին, որ ի լեռան փորձութեան, յասելն.

Բան. Եւ ասէ ցնա Տէր. Նայեցար մտօք քովք ընդ ծառայն իմ ընդ Յօբ, զի ո՛չ գոյ իբրև զնա ի վերայ /145բ/ երկրի այր անարատ նշմարիտ աստուածապաշտ, մեկնեալ յամենայն իրաց շարաց, ետ պատասխանի սատանայ և ասէ առաջի Տեառն. «Միթէ՞ ձրի պաշտիցէ Յօբ զՏէր»⁶⁰:

Մեկնութիւն. Յասելն «Հայեցա՛ր ընդ ծառայն իմ ընդ Յօբ», մի՛ խորշիր ով երկիւղած դու, զծառային ունօղն զանուն զՅօբ օրինակելն ի Քրիստոս, զի զայս ի ձեռն Եսայեայ ևս էր խօսեցեալ յայն բան թէ՛ «Յակօբ ծառայ իմ օգնական եղէց նմա և Իսրայել ընտրեալ իմ, գոր ընկալաւ անձն իմ, եղից զոգի իմ ի վերայ նորա և զիրաւունս հեթանոսաց պատմեցէ»⁶¹: Արդարև արժան էր ուրեմն ի մէջ արանց հոգիացելոց ոչ լինել այր իբրև զՅօբ, վասն զի այնմ օրինակի լինիլ տնօրինեցաւ նմա, գորմէ զիրաւունս հեթանոսաց պատմօղ լինիլ վկայէ ամենակալ Սուրբ Հոգին ի ձեռս Եսայեայ և անարատ, զի ոչ աղաղակէր առ ոք վասն յանցանաց իւրոց յօգնութիւն ժամանել ինքեան այն, զի ոչինչ էր յանցուցեալ նշմարիտ որոյ վասն ոչ վիճէ ընդ ումէ՛ք առ ի հաստատել զիմն ստութիւն, աստուածապաշտ, զի հանապազ զէակիցն իւր զՀայրն պատուէր, ուստի որք արտաբոյ էին յարբայութենէ Հօր նորա ոչ լսէին զբարբառ սոյն աստուածապաշտիս, որ Յօբաւ օրինակեալ, թէև բազմիցս բարբառէր՝ «Ես և Հայր իմ մի եմք»⁶², մեկնեալ յամենայն իրաց շարաց, զի ըստ եղէգն ջախջախեալ մարդ բնութեանս ոչ կամէր զբեկումն և զպատրոյկն

⁵⁸ Ծննդ. Գ 14:

⁵⁹ Հմմտ. Սաղմ. Գ 11:

⁶⁰ Յօբ Ա 8-9:

⁶¹ Ես. ԽԲ 1:

⁶² Յովհ. Ժ 30:

յուսյ էրանելի նախնեաց, որ ի կայծ հաւատոյ բոցեալ ոչ շիջուցանէր զանագան տեսեամբ և հրաշունակ օրինակօք թէև աշխարհակալն իշխան յանդգնեալ պատասխանէր. Միթէ՞ ճրի պաշտիցէ Յօբ զՏէր, որ ոչ ունէր ինչ զկարօտութիւն և ոչ պէտս յոք ակնկալութեան, զի հանելն զյաղթութիւն դատաստանին արդարութեան ունէր զինն յորդոր:

Բան. Ոչ դու ամբացուցեր զարտաքին նորա և զներքին տան նորա և որ ինչ մի անգամ արտաքոյ շուրջ զնովա է, զգործս ձեռաց նորա օրհնեցեր և զանասուն նորա բազմացուցեր ի վերայ երկրի, {Բայց ոչ} աղէ առաքեա դու զձեռն քո և արկ յամենայն ինչս նորա, եթէ ո՛չ յերեսս իսկ օրհնեսցէ զքեզ⁶³:

Մեկնութիւն. Զարմանալոյն կիլիկեցոյ հրաշալոյն Պօղոսի բան աստ ևս գտանէ զգեղութիւն, զի յանուն Յիսուսի Քրիստոսի յամենեցունց ծունր կրկնիլ տեսանի և յամենայն լեզուաց խոստովանիլ երկի, թէ՛ Տէր Յիսուս Քրիստոս է ի փառս Աստուծոյ Հօր Յօբայ համբերողին զանցիցն պատմագրութեամբ, զի ասէ սատանայ, որ է իշխանն սանդարամետականաց, «ո՛չ դու ամբացուցեր զարտաքին նորա»⁶⁴, որ է ի Յօբ օրինակել մարդկայինս բնութիւն և «զներքին տան նորա»⁶⁵ ասելովն զաստուածային անձինն միատրութեան ընդ արտաքին մարմնոյն լինիլն ամբացուցեալ անախտ և անբաժան խոստովանի բունադատել ի նշմարտութենէ, «որպէս և երբեմն առ եօթն որդիսն Սկեւեայ քահանայի ասէր «զՅիսուս գիտեմ և զՊօղոս նանաչեմ»⁶⁶ և որ ինչ մի անգամ արտաքոյ շուրջ զնովա է ամբացուցեր ասէր և հաստատեցեր, որ շուրջ զՔրիստոսի վկայէին նախահարք, նահապետք և մարգարէք՝ լինելով արտաքին ի յաստուածեղէն բնութենէ նորա: Եւ զգործս ձեռաց նորա ասէր «օրհնեցեր», որ է անտարանական վարդապետութիւն Քրիստոսի և «զանասունս նորա բազմացուցեր» ասելովն՝ ստուգեր լինիլն բազում ի վերայ երկրի հեթանոսական եկեղեցոյ անասունք ի շարիս, որ ասել ուսեալ էին զբարիս, որ այսու նանաչմամբ լինէր ենթարկեալ ի ներքոյ վնոյն Քրիստոսի թէ՛ «կապեցէք զնորա գոտս և զձեռս և հանեք զդա ի խաւարն արտաքին»⁶⁷,

63 Յօբ Ա. 10-11:

64 Յօբ Ա. 10:

65 Յօբ Ա. 10:

66 Գործք ԺԹ 14-15:

67 Մատթ. ԻԲ 13:

վասն զի ըստ որում գիտէր, թէ՛ «այր մի ստամբակ եմ ես, հինձեմ, զոր ոչ սերմանեցի և ժողովիմ»⁶⁸, «ուստի ոչ սփռեցի»⁶⁹, որպէս և արդ ասէ՛ «ոչ դու ամրացուցեր զարտափն նորա և զներփն»⁷⁰, ապա զիա՛րդ և զկնի հանաչման և զամրութենէ նորին յառաջ քան զդարս երիս վը /146ա/ կայելոյն իւրոյ ի տեսանելն զիմանալին զայն Յօբ ի կերպարանս առաջնոյն Յօբայ մատուցեալ ի լեառն փորձութեան ասելովն, եթէ՛ «որդի ես Աստուծոյ ասա զի փարինֆդ այդոփիկֆ հաց լինիցին»⁷¹: Կամէր խարխալել զնա ի յամրութենէ ժուկալութեան և յեղափոխել ի յորկրամոլութիւն ըստ առաջնոյն Ադամայ, նմանապէս ի յագահութիւն խախտել յօժարէր զամենաբաւական բնութիւն տեսեալ ի կերպարանս առաջին մարդոյն, վասն որոյ ասէ՛ «Քեզ տաց զայս ամենայն իշխանութիւն և զփառս Աստուծոյ, զի ինձ տուեալ է և ում կամիմ տամ զսա»⁷²: Իսկ և յաժել կամիլն ի փառամոլութիւն ասէր, եթէ՛ «Որդի ես Աստուծոյ արկ զֆեզ աստի ի վայր»⁷³, յորմէ լսելն ասացեալ է «ոչ փորձեսցես զՏէր Աստուած քո: Ապա լֆեալ ինքն սատանայ երող զնա և հրեշտակֆ մատեան և պաշտէին զնա»⁷⁴: Յայնժամ իսկոյն ի գործս ձեռաց իւրոց եղև կապեցեալ կապեալն անլուծանելի կապիւք սատանայ և ոչ ստրջացաւ յասելոյն թէ՛ «աղէ, առաֆեա դու զձեռն քո և արկ յամենայն ինչս նորա, եթէ ոչ յերեսս իսկ օրհնեսցէ զֆեզ»⁷⁵: Թէև թոյլատրեաց նախատեսութիւն, որ ինչ յառաջ քան զյափտեանս տնօրինեալն էր զմարդէղութենէն Քրիստոսի լինիլ լնանիլ որպէս և այս, որ ի լեառն փորձութեան էարկ սատանայ զձեռն իւր յամենայն ինչսն աշխարհի եռատեսակ սեռօրէն փորձութեամբն, առ ի խախտիլ յամրութենէն զիմանալին զՅօբ, մինչև ինքն եղև ի նմանէ գլորեալ, զի մինչ ցայնֆանն էր թոյլատրեալ սատանայի աժել ի Քրիստոս զձեռն և ոչ աւելի ինչ, այս է թէ՛ «Յայնժամ ասէ Տէր ցատանայ, ահա զամենայն ինչս նորա տամ ի ձեռս քո»⁷⁶, վասն որոյ պարծէր թէ՛ «ինձ տուեալ է և ում կամիմ տամ զսա»⁷⁷, «բայց ի նա, ասէ, մի՛ մերձենայցես: Եւ ել սատանայ յերեսաց Տեառն»⁷⁸ խոցեալ

68 Դուկ. ԺԹ 22:

69 Մատթ. ԻԵ 26:

70 Յօբ Ա. 10:

71 Մատթ. Գ 3:

72 Դուկ. Գ 6, նաև Մատթ. Գ 9:

73 Դուկ. Գ 9:

74 Դուկ. Գ 12, Մատթ. Գ 11:

75 Յօբ Ա. 11:

76 Յօբ Ա. 12:

77 Դուկ. Գ 6:

78 Յօբ Ա. 12:

խորհրդով և նենգին առաջարկութամբ, ըստ որում յաղթեցաւ յամենակարօղ զօրութենէ փորձելոյն նորս Յօբայ և ոչ կարաց խախտել այն, զի չունէր յայնժամ թոյլատրութիւն անելի ինչ առնելոյ, քան զոր արար ի լեառն փորձութեան երիւթ իսկ փորձիւթ:

Քան. Եւ էր իբր զօրս զայս ուստերքն Յօբայ և դստերք նորա ուտէին և ըմպէին գինի ի տան երիցու եղբօրն իւրեանց: Եւ անա հրեշտակ եկն առ Յօբ և ասէ ցնա հարկեք եզանցն վարէին և էջն մատակք արածէին առ նոֆօք և եկին գերեվարք և գերեցին զնոսա և զմանկտիսն կոտորեցին սրով, ես միայն ապրեալ եկի պատմել քեզ⁷⁹:

Մեկնութիւն. Ըստ հրամանատրութեան ամենակալ Սուրբ Հոգւոյն, որ ի ձեռս Դաւթի. «Փող հարկանել ի գլուխս ամսոց և յաւուրս նշանատր տարեկանաց»⁸⁰, մարդս բնութեան առնէին ուրախութիւն ի մարմին յուտել և յըմպել բարեպէս և իրականապէս վայելեալ զպարգևսն Աստուծոյ զգալի մարմնով ի պատիւ ատուրցն գոհանային զպարգևողէն ուստերք և դստերքն Յօբայ ադամեանս բնութեան: Նմանապէս և ի հոգի զուարճանային պէս պէս առաքինութեամբ ի պատիւ երևելի ատուրց առանց փխտման և թարց սնապարծութեան, զորմէ ոչինչ տեսանի գրեալ վնաս ինչ և ոչ այնու համարձակութիւն գտանել լսի վնասողին, իսկ իբրև կամեցաւ յօժարի մարդս բնութիւն ուստերք և դստերք Յօբայ օրինակեալ առնել զուրախութիւն և պատրաստել զընթրիս ի տան երէց եղբօր իւրում, այսինքն՝ աշխարհի, մարմնոյ և սատանայի, մինչ վարելն էին գերկիր խոհականութեան հարկիք և լուծք եզանց, որ ի բնական շնորհն օրինակեալ և արածիլն էր ի յանումն գիտութեան ըստ էջ բեռնակիր զգայականս մեր հանաչումն եկին գերեվարք հին գերողին և գտեալ զիշխանն սոցա թմրեալ ի յարբեցութիւն՝ հեշտախտութենէ, ի քուն՝ որկրամոլութենէ և ի նիրհումն՝ անհոգութենէ գրեալ զնոսա և զմանկունսն բանական խոկման և զգայական հանաչման /146բ/ կոտորեցին սրով խաբշիկ սիրոյն իւրեանց, յորոց հագիւ ապրեալ խիղճն մտաց գայր փախուցեալ առ ի ազդ առնել Յօբայ յիշատակել Հոգւոյն նախահարց և նահապետաց, թէ «Գերեցան ի ծառայութիւն ձերոյ յարենէ»⁸¹ յառաջացել եզինք՝ բանական զօրութեան և էջ՝ զգայական հանաչման, ըստ որոց «և կոտորեցան մանկունք»⁸² խոհականութենէ նոցա յասելն բնաբուն բարւոյն, թէ՛ «Մի՛ մնացէ հոգի իմ ի մարդիկդ վասն լինելոյ դոցա մարմին»⁸³:

⁷⁹ Յօբ Ա. 13-15:

⁸⁰ Սաղմ. 2 4:

⁸¹ Յօբ Ա. 15:

⁸² Յօբ Ա. 15:

⁸³ Ծննդ. 2 3:

Բան. Եւ մինչդեռ նա խօսէր, այլ հրեշտակ եկն առ Յօբ և ասէ ցՅօբ. Հնուր անկաւ յերկնից և այրեաց զհօտս և զհովիան ըստ նմին օրինակի եկեր, ես միայն մնացեալ եկի պատմել քեզ⁸⁴:

Մեկնութիւն. Անկաւ հուր բարկութեան յերկնից ի բարձրելոյն ի տան երէց եղբարցն ուստերաց և դստերացն Յօբայ հին մարդոյն յասելն Աստուծոյ ցութերորդն Ադամայ Նոյ, թէ՛ «Ժամանակ ամենայն մարդոյ հասեալ է առաջի իմ, զի լցաւ երկիր անիրաւութեամբ ի նոցանէ: Եւ ահա ես ապականեցից զնոսա և զերկիր»⁸⁵: Եւ այրեաց զհօտսն, որք յախտենից հսկայքն էին անուանեալք և զհովիան ընդ նոսին զվիշապն հին զօձն առաջին, որ այնքան տածեալ հակեցուցանէր զնոսա առ յինքն, բոպէական վայելքն իւրով, մինչև ետ զնոսա որոշիլ ի յորդոցն Աստուծոյ և կոշիլ որդիք մարդկան և սատանայի, ըստ որում այսպէս ստացեալ տարաւ զհօտսն զայնս ըզհսկայս ի կորուստն յախտենական և ի կիզումն անշէջ, յորոց միայն ապրեալ սերնդական զօրութիւն մարդ բնութեան ի ձեռս Նոյի և այն առ ի գալ և պատմել հաւ պատուն Յօբայ Աբրահամու, թէ՛ յինչ պատճառ իջուցին զհուր յերկնից մարմնահակ և սնափառ ուստերք և դստերքն որկրամով երջանկին Յօբայ ի յոյս նախահարց պատկերացելոյն, զի զգոյշ լինիցէին և հանդերձեալ ասպատակաւորացն ապրեալքն ի հեղեղէն սերունդք մարդկայինք, որոց և զինք ընդվզելն ի կանոնաւոր ուրախութենէ հարցն իւրեանց պատմի:

Բան. Եւ մինչդեռ նա խօսէր, այլ հրեշտակ եկն և ասէ ցՅօբ. Ասպատակաւորք ասպատակեցին ի մեզ, երեք առաջք և պատեցին զուղտոմն և զերեցին զնոսա և զմանկտիսն կոտորեցին սրով, ես միայն ապրեալ եկի պատմել քեզ⁸⁶:

Մեկնութիւն. Ասպատակաւորք ընդ երեք առաջս տարածեալք երկու հրեշտակք և արդարութիւն Ղովտայ, ասպատակել զբնակիչսն Սողոմայ և պատել շուրջ զուղտաբատակ փրփրեալ կատաղի անյիշելի մոլութեամբ նոցա զերեցին զնոսա ի գերութիւն ապականութեան և զմանկունս չարաչար գործառութեան նոցա կոտորեցին ընդ նոսա ի հուր և ի ծծումբ, յորոց Ղովտ միայն ապրեալ եկն պատմել Աբրահամու, թէ՛ նախածանօթ բարեկամիդ Աստուծոյ մաղթեն հազիւ ապրեցոյց զիս ընդ երկու դստերց իմոց ի բարկութեան որ ի յընդդէմ բնութեան գործելեայն պտղաբերեալ առ ի յգգոյշութիւն ան և երկիւղ ապագայիցն, որպէս և յառաջ քան զայս պատուհաս եբեր նախնին Աբրահամու միայն ապրեալ որպէս և պատմի:

Բան. Եւ մինչդեռ նա խօսէր, այլ հրեշտակ գայր և ասէր ցՅօբ. Մինչդեռ

⁸⁴ Յօբ Ա. 16:

⁸⁵ Ծննդ. 2 13:

⁸⁶ Յօբ Ա. 17:

ուստերն քո և դստերն ուտին և ըմպին առ իրիցու եղբորն իւրեանց՝ յանկարծակի հողմ մեծ եկն յանապատէ և եհար գշորեսին անկիւնս տանն և անկաւ տունն ի վերայ որդոցն քոց և վախճանեցան և ես միայն ապրեալ՝ եկի պատմել քեզ⁸⁷:

Մեկնութիւն. Արդարև ի տան իրիցու եղբոր իւրեանց ուտին՝ խոկալով զընդդէմսն Աստուծոյ և ըմպին զհակառակսն կամաց Տեառն տնօրինելով և ուրախանային ի վերայ անել հնարիցն իւրեանց գտման, որք զաշտարակն շինել խորհին ուստերաւ և դստերաւ Յօբայ յիշատակել թոռունքն Նոյեայ, որոց արժան էր երէց եղբարցն իւրեանց զպա /147ա/ տունասն, որ ի ժամանակս հեղեղին, յիշելով զանձինս իւրեանց և զմիմեանս Տեառն Աստուծոյ ամենակալին յանձնել և ոչ զներհակն խորհել, թէ՛ «Եկայք թրծեսցոմ աղիւս և շինեսցոմ աշտարակ մեզ ի յամրութիւն»⁸⁸, որոյ սկսիլն մինչ հասեալ էր ի կէս լրացման, եկն հողմ մեծ ի յանապատէ բարձրութեան Տեառն Աստուծոյ ամենակալի և եհար գշորեսին անկիւնսն, որով անկեալ կործանեցաւ տունն ի վերայ որդոց չար միաբանութեան վախճանին և այս ամենայն անցք աղէտք և աղք մերտպեցան ի յանձն համբերողին Յօբայ և հանդիսացան յուստերս և ի դստերս նորա առ ի լինիլ մեզ իբրու վիպասան իմն ճշմարտախօս ի պատմելն մարմնացեալ ձևով զչուստութենէ եղկելի կենին մարդս բնութեան, որ յետ պատուիրանագանցութեան հնոյն Ադամայ մինչ ի նորն Ադամ, որոյ ամենաբարի մարդասիրութեամբն յայլ եղանակ փոխիլի ի լեառն փորձութեան տեսեալ Հոգւոյ աշօք համբերողն Յօբ ասէր:

Բան. Ապա յարուցեալ Յօբ՝ պատառից զհանդերձս իւր և կտրեաց զվարսս գլխոյ իւրոյ և անկեալ ի գետին երկիր եպագ Տեառն և ասէ. Մերկ իսկ եկի ես յորովայնէ մօր իմոյ և մերկանդամ դարձոյց անդր, Տէր ետ և Տէր էառ, որպէս Տեառն հանոյ թուեցաւ, նոյնպէս և եղև եղիցի անուն Տեառն օրհնեալ և յայսմ ամի անցս, որք անցին ընդ նա ոչ մեղաւ Յօբ առաջի Տեառն և ոչ ետ անգգամութիւն Աստուծոյ⁸⁹:

Մեկնութիւն. Յարուցեալ Յօբ (որ օրինակի ի նախահայրն Ադամ ի յընկեցմանէ փառաց որ յորկրամոլութենէ զարթուցեալ Յօբ ի յանիծից թմբութենէ, որ ի փառամոլութենէ յառաջեալ ընդոստուցեալ Յօբ ի մահուն ենթարկեցմանէ, որ ի յագահութենէ տիրեալ) պատառեաց զհանդերձս իւր ի պատկառանս և ի կսկիծ յանցանաց նախնոյն ի որոյ պատառեաց զհանդերձս իւր ի գուշակ պատառման մահուն իշխանութեան և կտրեաց զվարսս գլխոյ իւրոյ ի իսկ և յամօթ հատուն իւրոյ, որ ոտիցն եղև խոնարհեալ, կտրեաց

⁸⁷ Յօբ Ա. 18-19:

⁸⁸ Հմմտ. Ծննդ. ԺԱ. 3:

⁸⁹ Յօբ Ա. 20-23:

զվարսս գլխոյն իւրոյ ի նշան կտրեցման փշաբեր անիծիցն, որ ի բնութիւնս մեր տարածեալ և անկեալ ի գետին երկիր եպագ Տեանն ի յապաշաւանս, ի զոչումն և ի մեղայ հաւ պատուն իւրոյ անհնազանդութեան և անկեալ ի գետին երկիր եպագ Տեանն, զի զԴաւթին յարգեսցէ զբան, թէ՛ «Երկիր եւ զպտուղ իւր և օրհնեաց զմեզ Աստուած, Աստուած մեր...»⁹⁰, ի տեսանելն Հոգւոյ աշօք Յօբաւ օրինակել նախնին մեր Ադամ, զիմանալին զՅօբ ի լեռն փորձութեան յաղթեալ երկից մեծամեծ փորձութեանց, յորոց գետացեալ հեղիւր ի բնութիւնս մեր վարիլն գետի հրով երկնից լինիլն այրեցեալ յասպատակաւորաց պաշարիլն ի մահ և հողմով շարժումն պարփակիլն ի ներքոյ կործանել յարակից, վասն որոյ ասէր գոհունակ բանիւ. «Մերկ իսկ եկի եւ յորովայնէ մօր իմոյ և մերկանդամ դարձայց»⁹¹, «Տէր ետ և Տէր էաւ»⁹², որ և այս ևս էր հիաստանչ իմն մարգարէութիւն, թէ «որպէս մերկ ի մեղաց եկն յաշխարհ յորովայնի մօր իւրոյ», նոյնպէս և մերկացեալ ի մարդկօրէն յանցանաց նպաստութեամբ գաշխարհակալն յաղթողին գնայ ի յարգանդէ եկեղեցոյ մերկ ի մեղաց՝ առ յոյսն բնաւից, վասն որոյ ասէր՝ «Տէր ետ զպատիժն մեղաց իմոց և Տէր էաւ զնոյնն յինէն իւրով մարդասիրութեամբ»։ Որպէս Տեանն հանոյ թուեցաւ նոյնպէս և եղև, որ յայս ասութիւն զնախատեսութիւն աստուածային խորոց ի հոգի իւր և ի սիրտ տպեալ ծանուցանէր, յորմէ ևս սահմանեցելոյն յառաջ քան զյաւիտեանս լինիլն բարի առանց կարծեաց գիտելով ասէր՝ «Եղիցի անուն Տեանն օրհնեալ»⁹³, որոյ համբերութեան այս է յաղթանակ, զի յայսմ ամենայն անցս, որք անցին ընդ նա ոչ մեղաւ առաջի Տեանն և ոչ ետ անզգամութիւն Աստուծոյ ոչ մեղաւ տրանջելով ի կորուստ ընչիցն և ոչ յուսահատեցաւ ի մահ ուստերացն իւր և դստերացն, այլ զամենայն ետ երանելիս համբերող, իսկ զգոհութիւն /147բ/ զԱստուծոյ ոչ երբէք եհատ ի բերանոյ իւրմէ զորս բղիւք ի սրտէն մինչև մերկ ածօղն զինն յաշխարհ յորովայնէ մօր իւրոյ, զեօթնապատիկն շնորհեաց ի տեսանելն թէ՛ ոչինչ ունի Յօբ յանձն իւր սեպհականել ի յստացուածոց և ոչ մախացեալ յիննն յԱստուած լիանի յարիւթենէ զկորուսելոցն։ Եւ այս էր մեծի մարդասիրութեան առ մեզ առհաստաչեալ Արարչին, որ ի յանձն Յօբայ զմեզ հրահանգեր, զի յորժամ լիցի և մեզ լուր զտասնեսին զօրութեանկան ուստերաց և դստերաց (որ ի վերն յիշեցաւ) զմահուանէ, որք յայնժամ մեռանին, յորժամ ըստ արժանայն և ըստ աստուածային տնօրինմանն ոչ արկանիցեմք ի գործ, չէ պարտ և մեզ թուականալ յարիւթենէ և մեղկիլ ի յուսոյ, այլ զանչափ գոհութիւն ոչ թողուլ ի

⁹⁰ Սաղմ. 49 7-8:

⁹¹ Յօբ Ա. 21:

⁹² Յօբ Ա. 22:

⁹³ Յօբ Ա. 22, հմմտ. Սաղմ. 2Ա. 17:

ձեռաց մինչև զնոյն տասնեսին զաակունսն զկնի վերստին ընկալելոյն մերոյ ի Տեառնէ, կրկին տասն ևս վայելիցեմք ընդ նոսա ի ձիր համբերութեան զմօսիսականն ասեմ տասնաբանեայ օրինացն կատարմանն զկար և զինն երանութին ընդ անյիշաչարութեան սեպհականելոյ յանձինս մեր զշնորհ, որով իջանողին մեծաւ յաղթութեամբ ի լեռնէն փորձութեան արժանացոմ գնալ զկնի:

Բան. Եւ եղև իբրև զօրս զայս և եկին հրեշտակք Աստուծոյ կալ առաջի Տեառն, եկն և սատանայ ի մէջ նոցա կալ առաջի Տեառն և ասէ Տէր ցատանայ. Դու ո՞ւտի գաս, յայնժամ ասէ սատանայ առաջի Տեառն. Սահել ի ներքոյ երկնից և շրջեալ ընդ ամենայն եկեալ կամ և ասէ Տէր ցատանայ. Ապա՛ քէն հայեցա՞ր ընդ ծառայն իմ Յօբ, զի ոչ գոյ իբրև գնա ի վերայ երկրի այր ա[ր]դար նշմարիտ աստուածապաշտ մեկնեալ յամենայն շարութենէ և տակաւին կայ յանմեղութեան եւ դու տարապարտոց խօսեցար կորուսանել զինչս նորա: Կրկնեաց անդրէն սատանայ և ասէ ցՏէր. Մորթ ընդ մորթոյ և որ ինչ իցէ մարդոյ ընդ անձին իւրոյ տուժեսցի⁹⁴:

Մեկնութիւն. Կալն հրեշտակաց առաջի Աստուծոյ լինիլն ի բնէ ձիր բնաբուն բարոյն ի նոսա ձեռեցեալ աստուածաբանն ի մարգարէս կանխաւ բացատրէ յասելն «և սերօքէ կային շուրջ զաթոռովն»⁹⁵, իսկ «եկին հրեշտակք» յասելն ծանուցանէ մեզ ամենակալ Սուրբ Հոգին ի ձեռըն Յօբայ թէ՛ հրեշտակք առեալ հանապազ զօրհներգութիւնսն ի մարմնի անմարմնացելոց որպէս թէ՛ գնան ի մատուցանել առաջի Ամենասուրբ Երրորդութեանն որպէս տեսանի ի Հինսն՝ ի Տօբիթ և ի նմանիս, իսկ ի Նորս՝ ի Կոռնելիոս հարիւրապետ և յորս ընդ նա երկիրդած: Եկն ասէ և սատանայ ի մէջ նոցա կալ առաջի Տեառն, զորոյ կացութեան եղանակէ բացատրէ հրաշալին Պողոս՝ յասելն և ինքն սատանայ կերպարանի հրեշտակ լուսոյ, որով ծանուցանի կերպն կալոյ սուտանուն առաւելոց և կեղծեալ առաքինեաց ի մէջ առաւելոցն Քրիստոսի և ի Հոգւոյն ընտրեցեալ առաքինեաց և որպէս սատանայի կալն ի մէջ հրեշտակաց առաջի Տեառն, նոյնպէս և պաշտօնէիցն նորա կալն և լինիլն ի մէջ ընտրելոց՝ գրելովն ծանուցանէ մեզ երանելին Յօբ, թէ՛ զի՞նչ ձիր շնորհէ նոյն կեղծելոյն ի թօշակ, որ ոչ այլ ինչ, քան թէ յասելն իւրեանց, Տէր ոչ յանուն քո մարգարէացաք և յանուն քո դևս հանաք և յանուն զօրութիւնս բազումս արարաք լսել ի բաց կացէք յինէն ամենայն մշակփտ անիրաւութեան, զի ոչ հանաչեմ զձեզ, այն զորմէ ասէ արքունին ի մարգարէս Դաիթ. «Փորձեցէր զմեզ Աստուած և քննեցէր որպէս և քննի արծաթ»⁹⁶, շունի պէտս ի փորձելն զոք

⁹⁴ Յօբ Բ 1-4:

⁹⁵ Հմմտ. Յայտն. Ե 11, Է 11:

⁹⁶ Սաղմ. ԿԵ 10:

ֆրայի ունեւեաց և ոչ կարօտութիւն փրբոց և ոչ կայծականց հրոյ արծարծեցման, որով գտեալ զոք ըստ համբերողին Յօբայ ծանուցէ աշխարհի, նմանապէս և ոչ զէտ զգայականացս ունի նպաստ ինքեան կոչելով զոք ի յեղանակացս առաջի իւր, և որպէս թէ այնու կոչմամբ բերան /148ա/ ի բերան հարցմամբ տեղեկանալ, որոյս հաստատութեան ապացոյց յայտնի յերեմիաս, այս է թէ՛ «Մինչ չև ստեղծեալ էր զֆեզ յորովայնէ, գիտեմ զֆեզ, և մինչ չև ելեալ էիր յարգանդէ, արբեցի զֆեզ»⁹⁷, ուստի ոչ հետևի գնալովն հրեշտակաց առաջի իւր իմանալ գնոցին հաստատութիւն բնութեան և ոչ կալովն սատանայի ի մէջ նոցա հարցմամբ տեղեկանալ, այլ որպէս զարմանալին Կիլիկեցի գրէր առ նորընծայ հաստացեալսն ի Քրիստոս իբրև «տղայոց կաթն ջամբեցի ձեզ և ոչ զկերակուր, զի տես մարմնատուր էի»⁹⁸, եթէ Պօղոս ընկալեալ էր զուսուցանելոյն ըզկերպն այսպէս ֆանի և՛ ս ուսուցիչն Պօղոսի և լցուցիչն նմանեաց նորին կամէր մեզ զգայականացս զգալի օրինակօք պատկերացուցեալ զիմացուածս Բանին ծանուցանել, որպէս և փոխանակ պատժելոյն և ի տեղի ծանակելոյն զսատանայ թէ յառաջին նուագոջն, որ ինդրեցէր միտել զձեռն ֆո յամենայն ինչսն Յօբայ յաղթեցէր արդեօ՛ք զՅօբ կամ թէ՛ յաղթեցեալ ևս եթէ լինիցէր, զի՞նչ այլ ինչ ձիւր աւելի առնուլ ակն ունէիր յինէն, ֆան թէ՛ զերթայք յինէն անիծեալն վայելողաց լինիլ գերեզման, այլ ասէր «դու ուստի գաս»⁹⁹, զի ի յառաջին նուագոջն ոչինչ հարցանէ հրեշտակացն և ոչ արդ ի յերկրորդիս, իսկ ցատանայ յաւելու և ի հարցմանն երկրորդիս զբանն դու, այս է թէ՛ «դու ուստի՞ գաս», որով ծանուցանել կամէր թէ՛ ինքնացեալդ ի շարութեան դու ուստի՞ գաս, որպէս թէ՛ զամենայն զփորձանսն ի Յօբ անցուցեալ և այնու վերստին դատապարտեալ ոչ արդեօք լինիլ ֆեզ ունիս առաջի իմ, զկնի մարտին կատարման, զի Դաւիթ ասէ. «Զինէն զանգործս իմ տեսին աչք ֆո և ի գիրս ֆո ամենեքեան գրեցան»¹⁰⁰, յասելն՝ դու ուստի՞ գաս, ոչ այլ ինչ էր ծանուցանել հրեշտակաց և մարդկան, ֆան թէ բոլոր կենսածիր շարչարանաց և հոգեմորոզ կրից, որ կրելոց էր անձն Բանին Աստուծոյ ի լման ժամանակի մարդկայինս մարմնով լինիլն թելադրութեամբ և հրապուրմամբ դու կոչեցելոյն, յորմէ և անստելի վնոոյն իւրոյ զհաստատութիւն իսկ առնոյր, ի պատասխանելն սատանայի թէ՛ «սահեալ ի ներոյ երկնից և շրջեալ ընդ ամենայն եկեալ կամ»¹⁰¹: Զի եղև նախ սահեալ սատանայ ըստ ասից իւրոց ի բնութենական անախտ անկիրք և անվախճան բարոյն, որ ի բնաբուն բարոյն պարզեալ բնութեան նորին զստեղծողին

⁹⁷ Երեմ. Ա. 5:

⁹⁸ Հմմտ. Ա. Կորնթ. Գ. 2:

⁹⁹ Յօբ Բ. 2:

¹⁰⁰ Սաղմ. ՃԼԸ 16:

¹⁰¹ Յօբ Բ. 2:

յափշտակել կամիլն զանուն և զկոչ: Սահեալ սորեցաւ և ի խոկալն ընդ անմատչելոյն մարանչիլ ի լեաոն փորձութեան և հեղեալ տարածեցաւ անտի ըստ փոշի, զոր հոսէ հողմ ի վերայ երկրի ի սիրտ և ի խորհուրդ տիրանենգ և աստուածասպան դպրացն և փարիսեցոց, ուստի առ զոնոագործութեան իւրոյ լցուցանել զփափափ կրկնեալ անդրէն ասէր առ Տէր թէ՛ «Մորթ ընդ մորթոյ և որ ինչ իցէ մարդոյ ընդ անձին իւրոյ տուժեսցի»¹⁰², թէև այն, որ արդար է յամենայն բանս իւր և սուրբ յամենայն գործս իւր, ի յըզգուշութիւն նմա ասէր, ըստ այնմ թէև ասէ Տէր ցաստանայ «ապաքէն հայեցար ընդ ծառայն իմ Յօբ, զի ոչ գոյ իբրև զնա ի վերայ երկրի, այլ արդար, նշմարիտ, աստուածապաշտ, մեկնեալ յամենայն շարութենէ և տակաւին կայ յանմեղութեան և դու դատապարտուց խօսեցար կորուսանել զինչս նորա, թէ և ի հրոյ և ի լուսոյ գոյացեալդ դու յինէն նանաչել կարծեցէր ի բով փորձութեան ծախել և ոչնչացուցանել զանգեալն ի հողոյ՝ ի մորթ պարսաանդէն մարմին, զարդարն զՅօբ յիս օրինակեալն, բայց հայեցա՞ր թէ որպէս դու հրեղենդ ծախեալ և ի յանին յեղափոխեալ եղեր ի լեաոն փորձութեան ի հողեղինէն Յօբայ ի յանձն մարմնացեալ բանիս յօրինակելոյն, ուրեմն հայեաց և ի քեզ որպէս հայեցար կեղով ի Յօբ թէ՛ իցե՞ս և դու ըստ նա արդար, որ իւրով հողեղեն բնութեամբն ի յիմ /148բ/ ամենակարօղ զօրութիւնս յուսացեալ, յաղթելով զչարդ արդարացոյց զիմ բնութեանս բարութիւն առաջի հրեշտակաց և մարդկան, թէ ըստ բարութեան իմոյ, որ ինչ ստեղծան և յինէն բարիք են և առանց իմ եղև քեզ նման ոչինչն, յարդարութենէն Յօբայ ի շինչ, այս է թէ՛ «Ամենայն ինչ նովաւ եղև և առանց նորա եղև ոչինչ»¹⁰³: Ճշմարիտ, զի բարութեան իմոյ լինիլն պատկեր ի գործս երևացեաց ըստ հայելոջ ի յաղթելն զքեզ ի մեծութենէ զփանափիդ, ըստ այնմ մեծ է, որ ի ձեզդ է, քան զայն որ յաշխարհին է: Աստուածապաշտ, զի ըստ երկնից և որք ի նմա և ըստ երկրի և յորս ի նմա պարունակեալք պատմիչ լինելովն իմոյ ամենակարօղ զօրութեանս հրափրեաց զամենայն արարածան ի պաշտել զիս, որով մեկնեալ լիցին որպէս զինքն յամենայն շարութենէ, որ ի քեզն հրապուրեալ ով սատանայ, ուստի մերկացեալ յամենայն կեղծական ընչից և յափօքական ստացուածոց տակաւին յանմեղութեան կայ, ի սրտի իւրում զստեղծողէս գոչինչ խորհելով զներհական որպէս և սովաւ օրինակեալս Յօբ ի ներմարմնութեանս իմում ոչինչ մեղանչեցի առ էակիցն իմ Հայր, ձգելով զյաղթութիւն յանձն իմ, այլ ասացի ի յաղթելն իմ զքեզ թէ՛ «Տեաոն Աստուծոյ քոմ երկիրպագցես և զնա միայն պաշտեսցես»¹⁰⁴, բայց որպէս տարապարտուց խօսեցար դու, որ կորստեամբ ընչիցն

¹⁰² Յօբ Բ 4:

¹⁰³ Յովն. Ա. 1:

¹⁰⁴ Մատթ. Գ 10:

անբաւ բարութենէ և քեզ բարէատեցիղ անին կայծնախառն զբարութիւն նորին ստացար ի վարձս նմանապէս և արդ ըստ խնդրանացն քոց որպէս և ասես «մորթ ընդ մորթոյ, և ամենայն որ ինչ իցէ մարդոյ ընդ անձին տուժեցի»¹⁰⁵: Տաց զհրաման միսել զձեռն քո ի յոսկերս և ի մարմինս նորա, որով և կրկին լիցիս ի դատապարտութիւն խայտառակել ի մէջ հողեղինաց և հրեղինաց և ծանիցէ ամենայն երկիր թէ՛ «ես եմ, որ սպանանեմ և կեցուցանեմ, ես եմ որ հարկանեմ և բժշկեմ և ոչ ոք կարէ հանել ի ձեռաց իմոց»¹⁰⁶ զխրատեալսն յինէն, «Վասն զի զորս սիրեմ, զայնս խրատեմ»¹⁰⁷, թէ և երբեմն թոյլատրեմ քեզ և արբանեակցոյ քոց, ո՛վ սատանայ, բայց և այն ի պատիւ նոցին և ի փառս և քեզ ի դատապարտութիւն և արբանեակցն քոց ի կորուստ, որ և արդարութիւն իմ ընդ ողորմութեան իմում, արփիատրեցի, որով սփանչելի է Աստուած ի վերայ սրբոց իւրոց Աստուած Իսրայելի առածն մարգարէին իմոյ Դաւթի լրացի, ուստի «ահա մատնեմ զնա քեզ»¹⁰⁸:

Բան. Եւ ասէ Տէր ցատանայ ահա մատնեմ զնա քեզ, բայց միայն զոգի նորա պահեցես: Ել սատանայ յերեսաց Տեառն և եհար զՅօբ չարաչար կեղով յոտից մինչև զգլուխ: Եւ առեալ խեցի քերէր զթարախն և նստէր յաղբիս արտաքոյ քաղաքին: Իբրև բազում ժամանակս անցանէր ի վերայ¹⁰⁹:

Մեկնութիւն. «Մի՛ երկնչիր ծառայ իմ Յակոբ և սիրեցեալդ իմ Իսրայել, եթէ անցանիցես փոր առեալ խեցի քերէր զթարախն և նստէր ձի ի հուր փորձութեան կեղից նախանձու չարին, ընդ քեզ եմ ի փրկել և շուրջ անեռիկ (այպէս ի բնագրի) խորամանկութեան մականաց բանսարկովին, զքեզ մի ողորկեցեն ի յուսահատութիւն թեև ահա տամ զբժշկութիւնդ ոսկի զհամբերողդ զՅօբ ի ձեռս իմանալեացն Նաբուգոդոնոսորայ, ի յարբումն պայթուցման իւրոյ և արբանեակցն իւրոց, ըստ իւր խնդրանացն, ես օրինադրօղս՝ որ խնդրէ ի քեզն գտորն»¹¹⁰: Սակայն լինիմ փառատրեալ և այսու տրամաբ ի խորհուրդս սրբոց իմոց, երևիմ մեծ և ահատոր ընդ տալոյն իմոյ և անօրինելն իմ զառեղ փրկութենէ այնոցիկ, որք շուրջ կան հաւատով ամենակարօղ զորութեան իմոյ, որպէս և երբեմն զէակից զՀօրէն իմմէ իշխանակիցն իմ Սուրբ Հոգի թէ և ասէր բանին երեմիայ ի դէմս մարմնատիկ տնօրէնութեան իմոյ, թէ՛ «ետու զսիրելին անձին իմոյ ի ձեռս թշնամեաց իմոց»¹¹¹, բայց և ի դէմս զլիսոյս իմոյ անդամ կոչեցելոց ասէր ի ձեռս Դաւթի. «Արդ ընդէ՛ր տրտում ես անձն իմ

¹⁰⁵ Հմմտ. Յօբ Բ 4:

¹⁰⁶ Բ 0րին. ԼԲ 39:

¹⁰⁷ Եբր. ԺԲ 6:

¹⁰⁸ Յօբ Բ 6:

¹⁰⁹ Յօբ Բ 6-8:

¹¹⁰ Հմմտ. Երեմ. ԽԶ 27-28:

¹¹¹ Երեմ. ԺԲ 7:

կամ ընդէ՛ր խոովես զիս, յուսա առ /149ա/ Աստուած, խոստովանեա նմա փրկիչ երեսաց իմոց Աստուած է»¹¹²: Արդ, տայ զի սիրելին անձին իւրոյ օրինակելին զՅօբ ի ձեռս խնդրողին նորա և իսկոյն յառաջադրէ զկատարած մարտին յաղթութենէ յասելն՝ «հայեցար ընդ ծառայն իմ ընդ Յօբ, զի ոչ գոյ իբրև գնա ի վերայ երկրի այր արդար»¹¹³, որոյս նման ի յԱստուածաշունչ գիրս ի բազում տեղիս գտանի ասացեալ, որով զերիս ուսուցանէ մեզ ի փորձ տալն զսիրելիս անուան իւրոյ, նախ ի պասկել և ի վարձատրել զնոսա ըստ հաւատոյն համբերութեան նոցա: Երկրորդ՝ զակարութիւն հին թշնամտոյն ծանուցեալ յաղթութեամբ արիական զինուորացն իւրոց խայտառակել և զչար ըղձին նորա զբաղձանան ի գլուխ ոճոագործութեան (այսպէս ի բնագրի) նորա կոտորել: Եւ երրորդ՝ զմարմնառիկ տնօրէնութիւն ծոցածին Բանին իւրոյ ամենակար Հայրն ի յանձինս ընտրելոց իւրոց հանդիսացուցանել ի զննին հրեշտակաց և մարդկան: Թէև ինքնայօժար չարին բիրիցս զայս փորձեալ, բայց վերստին ի նենգամայն բարուց իւրոց յաղթահարեալ ելանէ յերեսաց Տեառն և արկանէ զձեռս ոճոագործութեան իւրոյ ի Յօբ, այս է թէ՛ «ել սատանայ յերեսաց Տեառն և եհար զՅօբ չարաչար կեղով յոտից մինչև ցգլուխ»¹¹⁴, զի եթէ գազան մերձենայր ի լեառն Սինայ, յորում Աստուած ի յամպոյն և եթ իօսէր ընդ Մօսէսի, քարկոծ լինէր, իսկ և զգօղ զերեսօֆն Մօսիսի արկով ժողովրդեանն մարթանային իօսիլ ընդ Մօսէս թողից և զսերոբէիցն սաւառնելոց զերեսս իւրեանց թևօֆ երկիւղի առագաստեալ հագի համարձակել կալն ի յերգել զ«Սուրբ, Սուրբ, սուրբ Տէր զօրութեանցն»¹¹⁵: Ո՛ր մնայ ուրեմն գալ և կալն սատանայի ըստ ոստի և զկնի բազմաց վիճարկութեանց ելեալ յերեսաց նորա որպէս զայր գնալ մխելն զձեռն իւր ի Յօբ առ ի գիշատել կեղօֆ զմարմինս նորա, որ մինչև մորթն կրծոց նորա ընդ մորթ թիկանց կցեսցի և որքան ինչ զօրութիւն ի յանձն մարդոյս մտածի լինիլ ի մէջ նոյն մորթոցն տուժելս և ապականել հիւժեսցի, մինչ զի հարկանեցել լինելով Յօբայ ի սատանայէ չարաչար կեղօֆ յոտից մինչև ցգլուխ, բայց ի թոյլատրութենէ խնամոց Արարչին ևս թէև եհար սատանայ զՅօբ, բայց ի տնօրինմանէն Աստուծոյ յօտիցն ասէ հարկանել մինչև ցգլուխ, այն զի զառաջինն զՅօբ զնախահայրն զԱդամ յոտիցն եհար յեւայ խորամանկելովն և ի պատուիրանացն Աստուծոյ հպատակութենէն ապստամբեցուցանելովն ի կեղ խոկման Արարչին կամացն ընդդէմ և ի վերս որկրամոլութեան, ազահութեան և սնափառութեան,

¹¹² Սաղմ. ԽԱ. 6:

¹¹³ Հմմտ. Յօբ Ա. 8, Բ. 3:

¹¹⁴ Յօբ Բ. 7:

¹¹⁵ Եւ. 9. 3:

մինչև գլուխն նոյն ոտից Ադամ խոցոտեալ ի բան և ցասումն և ի ցանկութիւն, ի խորհուրդ, ի հաննար և ի գիտութիւն, ուստի արտաքս ելեալ ի Բանանայական պատուոյ ի կայսերական իշխանութենէ և ի մարգարէական զօրութենէ, ըստ որում «հաւասարեցաւ անասնոց անբանից»¹¹⁶ ըստ ասիցն Դաւթի. «Եւ նմանեցաւ նոցա»¹¹⁷: Եւ եհար սատանայ զՅօբ շարաչար կեղով յոտից մինչև ցգլուխ¹¹⁸, զի շարաչար խորհիլն ընդդէմ բնաբուն բարտոյն արար բանասարկուն զէտ տիկ հինից, և եհար այնու զԱդամ յոտից զանցաւորիս սնտի փառացն ըղձակերտս առնելով մինչև ցգլուխն զզանտեսանելի սերօքէից յանմիջոց վայելմանէ անտի գրկեալ առնելովն, որոյ մորթ մաշկէղէն յսփոփումն մտոյ և ի պաշտպանումն արեան փոխանակ լուսով իմանալեաւ սօղելոյն և որբան ինչ ի մէջ լուսեղէն պատշգամին գերագանցութեան տարբերութիւն և մաշկեալ մորթոյն տուժեալ անհետացոյց, որոյ ելեալ յարտաքս յադիւնայ ի յընկերակցութենէ լուսերամից նստէր ընդ աղբիսս աղցաւորիս կղկղանաց, ըստ որում հարկանեցեալ եղև յոտից ըղձակերտութեան իւրոյ նախկինն Ադամ և որբան ադամայինմ ընդ նմա, մինչ ի նորն Ադամ ի /149բ/ գլուխն ամենիցս կենաց շարաչար մտատանջութեամբ և զանախորժսն Աստուծոյ ի միտս իւրեանց հանդիսացուցեալ վիրաւորելով զհնէանս ի սիրտ և յոգի, մինչև մորթ մարմնացեալ Բանին Աստուծոյ, որ է նորն Ադամ ընդ մորթոյ հնոյն Ադամայ տուժեսցի ի տէգ և ի բւետ և որ ինչ ի մարդս մտածի անցք շարաչարանաց ընդ անձին հնոյն Ադամայ նորն Ադամ ի յանձն իւր տուժեսցի և եհար զնա սատանայ նետիւմ երեցն կասկածանաց և երկիւղին դժոխոց յոտիցն յադիւնայ սկսման մարդոյս փրկագործութեան շնորհացն ձրման, մինչ ի գլուխն Գողգոթայ, զի ի յադիւն յոտմն օրինակեալ ուր խնդրեցեալ եղև հինն Ադամ, այս է թէ՛ «Ադամ ո՛ւր ես»¹¹⁹: Ի գլուխն նշանակել Գողգոթայ ասիցէ նորն Ադամ, թէ՛ «Հա՛յր, ահա գտեալ զպատկերն մեր զհոգին բանական»¹²⁰, որ ի ձեռս անասնակենցաղից եղև կորուսեալ, աւանդեմ ի ձեռս Բո յաւանդելն իմ ի իսաչին զհոգիս բանական, այս է թէ՛ «Հա՛յր, ահա ի ձեռս Բո աւանդեմ զհոգի իմ»¹²¹, «Մորթ ընդ մորթոյ և որ ինչ ի յանձն մարդոյ»¹²² տուժիլ սպառնալն հնոյն Ադամայ ի ձեռս համբերողին Յօբայ, բացաւորէր ամենակալ Սուրբ Հոգին, թէ էակիցն իւր բան և ծոցածինն Հօբ լինիլն նոր Ադամ, որպէս յեղափոխելոց իցէ գտուծումն լուսեղէն արկանելեաց

¹¹⁶ Սաղմ. ԽԼ 13:

¹¹⁷ Սաղմ. ԽԼ 21:

¹¹⁸ Հմմտ. Յօբ Բ 7:

¹¹⁹ Ծննդ. Գ 9:

¹²⁰ Հմմտ. Ծննդ. Ա 27:

¹²¹ Դուկ. ԻԳ 46:

¹²² Յօբ Ժ 11:

զմարմնով հնոյն Ադամայ ի մորթ մտեղէն ի ձեռն թաղման իւրոյ և յարութեան ըստ վարդապետութեան հրաշալոյն Պողոսի, թէ՛ «Որք մի անգամ ի Քրիստոս Յիսուս մկրտեցայք զՔրիստոս զզեցեալ էք»¹²³: Փոխանակ զգալի լուսեղէն մորթոյ հնոյն Ադամայ և մաշկեղէն մորթոյ նորա յետ յանցման նորին, «չիք խտիր ո՛չ հրէի և ո՛չ հեթանոսի, ո՛չ ծառայի և ո՛չ ազատի, այլ ամենեւեան մի էք այսօր ի Քրիստոս Յիսուս միութեամբ հաւատոյն ձերոյ»¹²⁴: Թեև երբեմն հարմամբ բանասարկուին նետից ելեալ արտաքին ի հինն Ադամ Բանին շնորհաց իրականպէս վայելմանէ առեալ զխեցի խղնի մտաց դառնութեան ֆէրէիք ի հառաչանս սրտի զթարախ յորդ սկզբնական մեղացն՝ նստելով յաղբիսս ապականացու խորհրդոց և այն արտաքոյ ֆաղափին ի գործառութենէ բանականին սահմանաց և առեալ զխեցի ֆերէր ըզթարախն և նստէր յաղբիսս արտաքոյ ֆաղափին, իբրև բազում ժամանակս անցանէր ի վերայ, զի բնաբուն բարին թէև բազմիցս կամեցաւ բժշկել զԵրուսաղէմ ըստ ասից մարգարէին և ոչ բժշկեցաւ, բայց որպէս Յօբ ի ֆերելոյ խեցի զխղնի մտացն զթարախ ոչ դադարէր մինչ յաւարտ մարտին, նոյնպէս և ինքնաբուն բարին ի բժշկելոյ զԵրուսաղէմ զանազան տեսլեամբ ոչ ընդ թիկունս անհոգութեան արկանէր, վասն որոյ և երշանիկն ի յառաքեալս Յակոբ համեմատութիւն գտեալ հանդիսին Յօբայ ընդ համբերութեան Քրիստոսի ասէր. «Ձեզմբերութիւն Յօբայ լուարոմ և զկատարումն Տեառն տեսէք»¹²⁵: Զի ի դարս իբրու վեց արտաքոյ ֆաղափի աստուածային պատգամաց և բանականին շնորհաց նստելով մարդս բնութիւն ի յաղբիսս զերկրատրս և եթ խորհեցման, ինքնաբուն բարին ոչ դադարէր բնաւ ըստ Յօբայ, ի ձեռս խեցի օրինակեալ նախահարց, նահապետաց և մարգարէից (ըստ որում ի կաւոյ զանգեցեալք) ֆերել յուսով ուխտին աւետեաց զթարախ կամապաշտութեան անձնասիրութեան և զանազան կոամոլութեան, որ ի վիրաց նախկին պատուիրանագանցին եռացեալ, իբրև բազում ժամանակս անցանէր ի վերայ այսր փորձութեան մարդկայինս բնութեան, որ ի բանասարկուին նետից նախանձու խաղաղացմանէն խխայթեալ (այսպէս ի բնագոյ) երբեմն եղբայրասպանութեամբ, որ ի ձեռս նախկին մարդասպանին Կայենի գործեցեալ մերթ ի մարմին և եթ դառնալով մարդկանց, որ ի ժամանակս հսկայից ամբարշտելոց երևեալ: Սոցապիսի թարախք վիրաց և կեղև կեղից յուսահատութեանց բազումք յԱստուածաշունչ զիրս պատմեցեալք, թէև ընդ վիրացն և ֆերելն զթարախս անընդհատ յԱբել, ի Նոյ, յԱբրահամ, ի Մօսէս և Յեսու թողից զԻսրայէլն Յա-

¹²³ Գաղատ. Գ 27:

¹²⁴ Գաղատ. Գ 27-28:

¹²⁵ Յակոբ. Ե 11:

կոր ընդ Իսահակայ, զՄելիսեթէկն, ընդ գեղեցկին Յօսէփայ, արդ զհամբերօղն, որ յիմանալին օրինակել Յօբ հարմամբ յոտից մինչ ի գլուխն ոչ շա /150ա/ տացեալ բանսարկութիւն զկինն յարուցանէ ի սատան, զի ևս զՅօբան օրինակեալն զՔրիստոս, որ իբրև ի լեռնէն իջանելով փորձութեան սկսաւ առնելոյ զսկիսքն աստուածավայել հրաշից, զէտ յոտից սկսաւ և շարն հարկանել ի կեղ նախանձու դպրաց և փարիսեցոց զըստ մարդկութեան համբաւոյն զկենդանութիւն, նախ՝ մեռուցանել կամելով, յասելն ի ձեռս ֆահանայիցն հրէից «ո՛չ սա է հիսասնն որդի»¹²⁶ և թէ՛ «Գիտեմք զսա թէ ուստի՞ է»¹²⁷: Իսկ Քրիստոսն յորժամ գայցէ, ոչ ոք գիտէ, թէ ուստի՞ է: Նմանապէս յոտիցն էր հարկանել շարին զիմանալին Յօբ զըստ մարմնոյն սպանանել կամիլն զբարեհամբաւութիւն այսու եղանակաւ տալն ասել, թէ՛ «Ընդէ՛ր ընդ մահուրս և ընդ մեղաւորս ուտէ վարդապետն ձեր»¹²⁸ կամ թէ՛ «Լուծանէ վարդապետն ձեր զշաբաթսն»¹²⁹ և թէ՛ «Բէէղգէքիզաւ իշխանութիւն դիաց»¹³⁰ հանէ դա զդևս հարկանել կամեցաւ զէտ յոտից զիմանալին զՅօբ թշնամիին հին ի ձեռս հրէից տալովն ասել թէ՛ «Ե՛լ գնա աստի, զի Հերովդէս խնդրէ զբեզ կորուսանել»¹³¹, որոյսպիսի ասութեամբ զաստուածութեան նորա զգօրութիւն ի նուաստութեան ելոցն ի մէջ մարդկան իջուցանել էր, յաստիճան եհար ոտիսն նենգամոյն զիմանալին զՅօբ ըստ հրամանն Յօբայ, յոտից մինչ ցգլուխ հրապուրելովն զարբանեակսն իւր տալ հանել մինչ ցարդևան լերինն, զի ֆահավէժ առնիցէին գնա և, իբրև տեսին զանցանելովն Յիսուսի ի միջոյ իւրեանց զգնալն, որպէս և երբեմն զարմացեալ էին, որք զհետն երթային Յիսուսի և երկնչէին, ի գլուխն հասուցանել խորհեցան զհարումն ոտից ի կեղ խորհուրդս իւրեանց իմանալոյն Յօբայ ընդ պաշտելի և երկրպագելի աստուածութեան նորին փառաց մարտնչիլն իւրեանց յասելն թունալի բանիւք, թէ զանձն հաւասար Աստուծոյ առնէ, որ էր իսկ:

Եւ թէ՛ «Դու մարդ ես և զանձն քո Աստուած առնես»¹³², որոյ և երկրպագեմք ի խոնարհ, իսկ և յայլուր անգոսնելով նախատելն գնա, թէ՛ «Եթէ Որդի ես Աստուծոյ էջ ի խաչէդ, զի տեսցում և հաւատասցում»¹³³: Որպէս և ֆան գոսսայս յառաջ հարկանէր յոտից մինչև ցգլուխ զիմանալին զՅօբ ի ձեռս ծերոց և ֆահանայիցն հրէից սատանայ ասել տալովն թէ՛ «Ոչ ասեմք թէ սամարացի

¹²⁶ Մատթ. ԺԳ 55:

¹²⁷ Յովհ. Թ 29, Զ 42:

¹²⁸ Մատթ. Թ 11:

¹²⁹ Յովհ. Ե 18:

¹³⁰ Մատթ. ԺԲ 24:

¹³¹ Մատթ. Բ 13:

¹³² Յովհ. Ժ 33:

¹³³ Մատթ. ԻԷ 40:

ես դու և դև գոյ ի քեզ»¹³⁴, որոց զայսքան հարմունս հարուածոց աստուածուրաց արտաբերութեանց և տիրանենգ իրակութեանց տանիլն յանձն իւր բանն Աստուած մարդկայինս մարմնով ըստ հայելոյ ի Յօբ հանդիսացեալն Քրիստոս, առեալ զէտ խեցի ի ձեռս երկայնմտութեան իւրոյ զովսան, որ առ նախահարսն քերէր կենսաձիր վարդապետութեամբն իւրով զթարախ վիրաց մարդկայինս ամբարշտութեան, նստելով յաղբիսս մօսիսական խտրանաց, ըստ որում ոչ էր եկեալ լուծանել զօրէնս կամ զմարգարէս, այլ լնուլ, արտաբոյ քաղաքին հրէական կարծեաց, որոց էր կարծիքն զմեսիայէն լինիլ թագաւոր նոցա ըստ մարմնոյ, թէ և եհար սատանայ զիմանալին զՅօբ յտից սկսեալ ի խաժամուժ ամբողջն մինչև առ զովսն քահանայից և քահանայապետաց կամեցեալ յաստուածուրացութիւն ածելովն զնոսա զլիսովին իւրացուցանել զամենայն, բայց յաղթեալ և առ այս բանսարկուն ի Քրիստոսէ ի լսելն, որ խօսէր առ Հայր թէ՛ «Հայր, զորս ետուրն ցիս՝ ոչ կորուսից ի նոցանէ և ոչ մի»¹³⁵: Եւ առեալ զօրէն խեցոյ զակնկալութիւն նախահարց, նահապետաց և մարգարէից, քերէր նոբօբ յաղօթս իւր զթարախ վիրաց մարդկայինս անգիտական յանցանաց, նստեալ յաղբիսս աստուածամարտիցն տիրասպանութեան խոկմանց, զի զիտէր ինքն Քրիստոս զխնդրելն հրէից զինքն սպանանել, այս է թէ՛ «Ննդրէ՛ք զիս սպանանել, զայր մի ձեզ զարդարն խօսեցայ»¹³⁶: Եւ այն արտաբոյ քաղաքին կարծեաց բանսարկութիւն և նորին արբանեկաց, որոց ակնկալութիւն էր, թէ զՔրիստոս որպէս զմարդ մեռուցեալ անհետացուցին ի յիշատակաց: Եւ իբրև բազում ժամանակս անցանէր ի վերայ սնտի ակնկալութենէ նոցա և տեսանէին մեծաւ յաղթութեամբ յարուցեալ ի թաղմանէ իմանալին Յօբ, զոր ունէին երբեմն նստուցեալ /150բ/ ի յաղբիսս տիրասպան խոկման իւրեանց և ունէին ի միտս իւրեանց զնա մարդ ապականելի, եղեն նշուակք ի խորհրդոց իւրեանց, ուստի յարուցեալ սատան երկպառակութեան ետուն վկայել զինուորացն ի կաշտ թէ՛ «Աշակերտն նորս եկեալ ի գիշերի գողացան զնա»¹³⁷: Որպէս և համբերողին Յօբայ յարոյց սատանայ զկինն հակառակ ի հրապոյրս արդարոյն յանիրաւութիւն, ըստ այնմ թէ՛ «Ասէ ցնա կինն իւր, մինչև յերբ ժուժկալեալ ասիցես՝ թէ ահա համբերից տակալին սակալիկ ինչ ժամանակ ակնկալեալ լուսոյ փրկութեան իմոյ»¹³⁸ ահաւաղիկ ապականեալ է յիշատակ քո ի վերայ երկրի, զի արհունին ի մարգարէս Դաւիթ ասելովն «Տէր քննէ զարդարն և զամբարիշտն»¹³⁹: Որպէս թէ

¹³⁴ Յովն. Ը 48:

¹³⁵ Յովն. Զ 39, ԺԸ 9:

¹³⁶ Յովն. Ը 40:

¹³⁷ Մատթ. ԻԸ 13:

¹³⁸ Յօբ Բ 9:

¹³⁹ Սաղմ. Ժ 6:

պարզաբան է զինքեն է զասացեալն յայլուր, թէ «Տէր քննէ զսիրտս և զերկամունս»¹⁴⁰: Առ որ ծանուցանել կամի թէ՛ արդարութեան լինիլ ի վրէժխնդրութիւն ստեղծեալսն սիրտ, որ նշանակէ գայրն, պարտի կալ և մնալ անխոնարհելի ի յամբարշտութիւնն յերկամացն յառաջացեալ կնոջն շուտաշէտիս, գորմէ ասէ Պօղոս, թէ «Աղամ ոչ պատրեցաւ, այլ կինն պատրեցաւ և յանցեալ»¹⁴¹, որով զգուշացուցանէր զմեզ ի կինն օրինակել յերկամացն թելադրութենէ, այն զի որպէս յընթացս մարդոյ ոտիցն է դիպիլ քարին յանախակի և այն ի պատճառ հուպ ընդ հողոյ կենցաղավարելոյն, նոյնպէս և յելս բանականին մերոյ ի յընթացս խոկմանց զաստուածայնոցն երկամանցն է յաջող հարկանիլն հանապազ զքարի անզգամութենէ, յորոյ սարսեցմանէն և զլուխն բանական լինի դրդեալ, թէ ոչ իցէ ի հաստատութեան յուսոյ և յառողջութեան հաւատոյ լինելովն մերձ ի ներհուստ քաղթէն երկրահակ խոնարութեան, որ է դրացի լեղոյն և յարտաբուստ ընկալեալ գտեղին ենթկողից, յորմէ կինն Եւայ եղև քաղցեցեալ առ որ և ասէ Մօսէս, թէ «Ելից ընդ այնր մարմին»¹⁴²: Զաւետարանչին Յօհաննոս զասելն ճշմարտելով, թէ՛ «Բանն մարմին եղև և բնակեցաւ ի մեզ»¹⁴³, ընտելացուցեալ զսօզնս թէ ի տեղին յորմէ էառ զկողն ի կերտել զկին յայնժամ էր ի նախատեսութեան Ամենասուրբ Երբորդութեան մարդեղանիլն անձին Բանին Հօր, քանզի յետ լցուցանելոյն մարմին, յոր էր սերունդական զօրութեան մառան, ասի: «Եմուտ Աղամ առ Եւայ կին իւր և ծնաւ»¹⁴⁴, որով ծնեալն ի յԱղամայ լինիցէր կատարեալ ի շունչ և ի յարին, ի յոսկր և ի ջիլ և ի հոգի բանական յԱստուծոյ փշեցեալ, յորոց և ի յառաջացելոյն ի Մարիամայ յառնույն մարմին Բանին Հօր համարձակեցէր Յօհաննէս ասել իրաւամբ թէ՛ «Բանն մարմին եղև»¹⁴⁵ որպէս թէ ասել՝ Բանն զայն մարմինն էառ, որ ի սկզբանէ լնանցեալ եղև յԱղամ, «յորում ոչ գոյր բնաւին աղտ ապականութեան»¹⁴⁶: Այսօր առ այս, վերջ:

¹⁴⁰ Սաղմ. է 10:

¹⁴¹ Ա Տիմոթ. Բ 14:

¹⁴² Ծննդ. Բ 21:

¹⁴³ Յովհ. Ա 1:

¹⁴⁴ Ծննդ. Դ 1:

¹⁴⁵ Յովհ. Ա 1:

¹⁴⁶ Հմմտ. Գործք Բ 31:

ELYA SARIBEKYAN

**POGHOS T'OROSYAN TIWRIKETS'I AND HIS COMMENTARY ON THE
FIRST TWO CHAPTERS OF THE BOOK OF JOB**

Keywords: Tivrik, Poghos Tiwrikets'i, the book of Job, bishop Aghavni Astuatsatur, Ghalat'ia, Eghise dpir Esayean, Hovsep' Arghut'ean, T'addeos Vardapet.

Poghos Tiwrikets'i was from Tivrik, a town in the Sebastia province of historical Armenia. His ancestors had settled in Constantinople in the 16th–17th centuries. He did a great deal of scholarly and pedagogical work in Constantinople. He authored poems which are still unpublished and kept in Matenadaran.

A manuscript written by Poghos contains a commentary on the first two chapters of the book of Job. He considers the Book of Job as a kind of key for explaining the events which take place in the New Testament and he draws parallels with other books of the Old Testament. The commentary touches on the person of Job and issues related to soteriology, numerology, Christology, angelology, and eschatology. He also refers to the church sacraments, especially penance.

ЭЛЯ САРИБЕКЯН

**ПОГОС ТОРОСЯН ТЮРИКЕЦИ И ЕГО ТОЛКОВАНИЕ ПЕРВЫХ
ДВУХ ГЛАВ КНИГИ ИОВА**

Ключевые слова: Тиврик, Погос Торосян Тюрикеци, Книга Иова, епископ Агавни Аствацатур, Галатия, служба Егисэ (Есяян), Овсеп Аргутян, Таддеос Вардапет.

Поэт, ученый и комментатор Погос Тюрикеци был родом из города Тиврик в провинции Себастья исторической Армении. В 16-17 вв. его предки обосновались в Константинополе, где он впоследствии занимался научной и педагогической деятельностью. Погос является автором нескольких неизданных сочинений, рукописи которых хранятся в Матенадаране им. Маштоца. Одна из них – автограф, содержащий толкование двух первых глав книги Иова. Автор рассматривает Книгу Иова как своего рода ключ к объяснению новозаветных событий. В толковании Тюрикеци проводит параллели не только с Новым Заветом, но и с другими книгами Ветхого Завета.

Погос затрагивает вопросы, касающиеся личности Иова, сотериологии, нумерологии, христологии, ангелологии, эсхатологии, а также церковных таинств – в особенности покаяния.